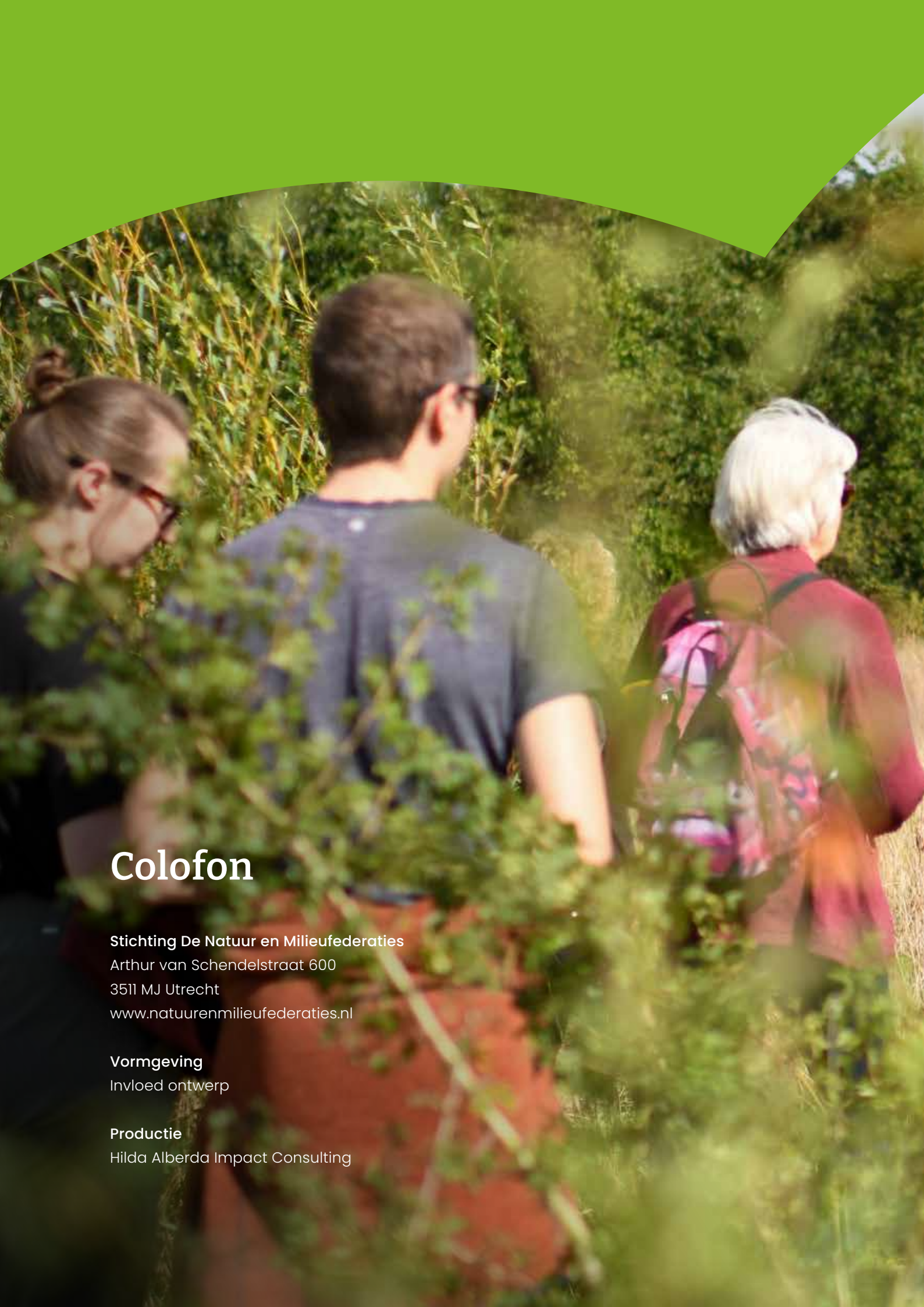

Foto: Dingena Mol

Jaarverslag

de Natuur en Milieufederaties 2025

Colofon

Stichting De Natuur en Milieufederaties
Arthur van Schendelstraat 600
3511 MJ Utrecht
www.natuurenmilieufederaties.nl

Vormgeving
Invloed ontwerp

Productie
Hilda Alberda Impact Consulting

Inhoudsopgave

Hoogtepunten 2025	6
--------------------------	----------

Voorwoord	7
------------------	----------

1. Waar we voor staan: een gezonde leefomgeving als fundament	10
--	-----------

1.1 De omgeving en belangrijke veranderingen in 2025	10
1.2 Nieuwe meerjarenstrategie: een nieuw verhaal, samen geschreven	12
1.3 Onze missie en visie: welke wereld willen we zien?	12
1.4 Onze veranderstrategie: een samenhangende aanpak	14

2. Wat we hebben bereikt in 2025	20
---	-----------

2.1 Onze inzet en bereik in 2025	21
2.2 Programma biodiversiteit	22
2.3 Programma Klimaat	46

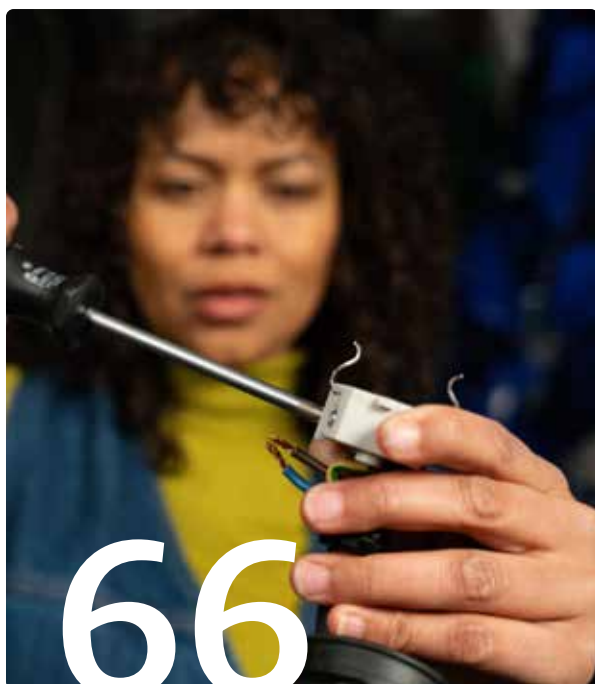
2.4 Programma Milieu	72
2.5 Communicatie	78

3. De organisatie	80
--------------------------	-----------

3.1 Doelen en profiel van de stichting de Natuur en Milieufederaties	80
3.2 Vertaling van doelstellingen in beleid	82
3.3 Meerjarenbeleidsplan	82
3.4 Structuur van de stichting de Natuur en Milieufederaties	83
3.5 Personeelsmanagement	84
3.6 Integriteitsbeleid	85
3.7 MVO-beleid	86
3.8 Risicoparagraaf	86

4. Bestuursverslag	88
---------------------------	-----------

4.1 Activiteiten van de koepel en directeur-bestuurder	88
4.2 Activiteiten van de raad van toezicht	89

5. De financiële positie van de stichting 90

5.1 Staat van Baten en Lasten	90
5.2 Balans en beleid ten aanzien van reserves	90
5.3 Begroting 2026	91

6. Vooruitblik 2026 door de directeur-bestuurder 92

Bijlagen 93

1. Integriteitsverklaring	93
2. Samenstelling raad van toezicht en rooster van aftreden	95
3. Hoofd- en nevenfuncties directeur-bestuurder en raad van toezicht	96

7. Jaarrekening 2025 98

7.1 Balans per 31 december 2025	98
7.2 Staat van baten en lasten over 2025	99
7.3 Kasstroomoverzicht 2025	100

7.4 Grondslagen van waardering en resultaatbepaling 101

7.5 Toelichting op de balans per 31 december 2025 102

7.6 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2025 105

7.7 Verantwoording WNT en Regeling beloning directeuren van goede doelenorganisaties 108

7.8 Specificatie en verdeling kosten naar bestemming 112

8. Overige gegevens 117

8.1 Vaststelling en goedkeuring jaarrekening 117

8.2 Statutaire bepaling resultaatbestemming 117

8.3 Resultaatbestemming 117

8.4 Gebeurtenissen na balansdatum 117

8.5 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant 118

Hoogtepunten 2025

Eerste campagne Heel Nederland Repareert

Met de campagne waaraan
27 gemeenten en 258 reparatie
locaties meededen werden
7 miljoen mensen bereikt.

21e editie
Nacht van de Nacht 2025

485+

activiteiten

door heel Nederland,
o.a. lichten van gemeenten
en bedrijven gedoofd.

Eerste landelijke Energiebos- wachtersdag

Op deze dag deden 76 Energieboswachters
mee aan een inspirerend programma.

Zitting PFAS- rechtszaak tegen de Staat

Natuur en
Milieufederaties
Zeeland, Friesland,
Noord-Holland
en Zuid-Holland
spanden de eerste
collectieve PFAS-zaak
in Nederland aan.

Vorig jaar deden
er meer dan

300

geïnteresseerden
mee aan de eerste
Nachtwachters
training.

Eerste grauwe klauwier gespot

In de **Energietuin**
in **Assen** werd vorig
jaar de iconsoort
voor het eerst
gezien.

Kringlogo winnaars 2025

bekendgemaakt

In **7 provincies** werd
het meest circulaire
burgeninitiatief
bekroond tijdens
de Week van de
Circulaire Economie.

Open Voedsel- bossendag

De tweede editie
vond naast Utrecht
nu ook in
Zuid-Holland plaats.

Totaal kwamen
er meer dan 1.000
bezoekers op af.

Boer&Buur met Natuur coalitiedag

24 coalities vertegenwoordigd
van boeren en burgers uit alle
provincies die werken aan
natuurinclusieve landbouw.

Buren plaatsen de eerste warmtewisselaar

Deze pilot die onderdeel is van
het project Warm door Water heeft
de potentie om **1000 huishoudens**
van warmte te voorzien.

Voorwoord

2025 was een jaar met veel uitdagingen. Klimaatverandering is inmiddels overal in Nederland voelbaar, of het nu door hittestress of droogte is. Toch bleven wij doen waar we goed in zijn: actie ondernemen voor een betere leefomgeving.

Foto: Bymario

We brachten burgers, boeren, bedrijven en overheden samen. Zo steunden we door heel Nederland initiatieven in wijken, dorpen en steden om te komen tot beter geïsoleerde woningen en lagere energiekosten. Daarnaast maakten we samen met vrijwilligers zoals Energieboswachters diverse energieprojecten ook goed voor de natuur. Ook bouwden we met boeren en buurtbewoners aan een eerlijker voedselsysteem. Door kennis te delen en goede voorbeelden verder te brengen. Via Heel Nederland Repareert werkten we met de samenleving aan het normaliseren van repareren, delen en hergebruiken. En daar waar de natuur en onze gezondheid al te lang onder de ondergrens zakten, lieten we een sterk tegengeluid horen. Zoals met onze rechtszaak voor een verbod op PFAS.

We werkten zoals altijd van de straat naar de staat: van initiatieven in de buurt tot aan veranderingen in beleid. Samen met andere natuur- en milieuorganisaties lieten we in Den Haag horen dat natuur en milieu weer centraal moeten staan. Zo werken we aan een wereld waar vooruitgang niet ten koste gaat van wat ons dierbaar is, maar bijdraagt aan een gezonde en eerlijke samenleving.

Ook als organisatie zijn we sterk in ontwikkeling. En ligt er een nieuwe, ambitieuze meerjarenstrategie. Onderdeel hiervan is onze impact beter in kaart te brengen en hier meer op te sturen. In dit rapport laten we niet alleen zien wat we doen en wie we bereiken, maar zetten we ook stappen naar inzicht in de langetermijneffecten van ons werk: onze bijdrage aan een gezonde leefomgeving voor mens en natuur.

Annie van de Pas
Directeur-bestuurder

Ons werk kunnen we niet uitvoeren zonder bijdrage van de deelnemers van de Postcode Loterij. Met hun jarenlange deelname verzekeren zij organisaties, zoals de onze, van onmisbare steun om met de samenleving te kunnen blijven bouwen aan een gezonde en groene leefomgeving voor en door heel Nederland.

“Verandering begint vaak in de regio. De Natuur en Milieufederaties laten zien hoe je met lokale kennis, betrokken inwoners en sterke coalities grote stappen kunt zetten voor natuur, klimaat en leefomgeving. Als Postcode Loterij zijn we trots dat we dit belangrijke werk, dankzij onze deelnemers, kunnen ondersteunen.”

– Marieke Rodenhuis,
Hoofd Goede Doelen van de Postcode Loterij

Hoofdstuk 1

Waar we voor staan: een gezonde leefomgeving als fundament

Onze missie is helder: een gezonde leefomgeving voor ons allemaal. Maar die basis wankelt. Niet alleen door klimaatverandering, vervuiling en het verdwijnen van natuur, maar ook doordat we blijven werken in een systeem dat oplossingen vertraagt in plaats van versnelt.

De gevolgen zijn steeds zichtbaarder in ons dagelijks leven. Hittegolven, luchtvervuiling en bestrijdingsmiddelen raken direct onze gezondheid. Ondertussen lopen oplossingen vast: wet- en regelgeving zijn versnipperd, handhaving schiet tekort en lokale initiatieven lopen te vaak vast in regels en bestuurlijke onzekerheid.

“Inwoners, boeren, ondernemers en lokale doeners bouwen elke dag aan oplossingen. Daar ligt onze kracht.”

En toch gebeurt er al veel. Inwoners, boeren, ondernemers en lokale doeners bouwen elke dag aan oplossingen. Daar ligt onze kracht. Wij zorgen dat deze oplossingen niet vastlopen, maar zichtbaar worden en door kunnen groeien. We verbinden praktijk en beleid, geven ideeën gewicht en maken ruimte voor wat al werkt. Op basis van onze nieuwe meerjarenstrategie laten we in dit impact rapport zien hoe we daar in 2025 aan hebben gewerkt.

1.1 De omgeving en belangrijke veranderingen in 2025

2025 liet zien hoe kwetsbaar onze vanzelfsprekendheden zijn geworden. Van hittegolven tot droogte en overstromingen: wat eerder uitzonderlijk was, begint normaal te worden. Toch blijven we hangen in oplossingen die niet ver genoeg gaan. De uitstoot van broeikasgassen daalt niet in het tempo dat nodig is om Nederland weerbaarder te maken voor de toekomst. Niet omdat het niet haalbaar is, maar omdat we nog niet durven te kiezen voor wat echt nodig is.

Uit nieuwe CBS-cijfers blijkt dat de uitstoot van CO₂ in 2025 zelfs hoger was dan in 2024.

Het wordt op steeds meer plekken zichtbaar hoe kwetsbaar ons beleid is geworden. Op meerdere fronten stokte de vooruitgang in 2025: ambities werden afgezwakt, investeringen teruggeschroefd en structurele keuzes uitgesteld. Maar het echte probleem ligt dieper.

Niet één kabinet, maar een aanpak die al jaren onvoldoende werkt. Dat zien we scherp terug in het stikstofdossier, waar oplossingen telkens vooruit worden geschoven en fundamentele keuzes uitblijven.

De staat van de natuur vroeg in 2025 om meer aandacht dan ooit. Het Statusrapport Nederlandse Biodiversiteit 2025, laat zien dat bijna alle onderzochte soortgroepen achteruitgaan. Nederland ligt niet op koers om de biodiversiteitsdoelen voor 2030 te halen. En toch zit daar ook de sleutel. Want datzelfde rapport laat zien dat natuurherstel werkt als we er gericht en consequent in investeren. We weten dus wat er nodig is. Met de Europese Natuurherstelverordening ligt er nu een duidelijke opdracht. Niet alleen om plannen te maken, maar om natuur weer een centrale plek te geven in hoe we ons land inrichten.

Sinds 1992 is het aantal vlinders in Nederland gehalveerd. Ook meer dan de helft van de insectensoorten is verdwenen. Dat laat zien hoe slecht het met de natuur gaat. We staan tegelijk voor grote keuzes over energie, ruimte en landbouw. Die worden vaak los van elkaar aangepakt. Daardoor gaan kansen verloren en lopen pro-

blemen op. De energietransitie kan bijvoorbeeld juist helpen om de natuur te herstellen. Onderzoek laat zien dat biodiversiteit kan toenemen in duurzame energieparken, vooral als het beheer gericht is op natuurherstel. Natuurinclusieve wind- en zonneparken winnen dan ook terrein als werkwijze. Helaas zien we daarbij dat besluiten nog te vaak van bovenaf genomen worden. Dat zorgt voor minder steun en plannen die minder goed passen. Waar mensen wel meedoen, werkt het beter. Het Burgerberaad Klimaat laat bijvoorbeeld zien dat oplossingen beter worden als mensen echt kunnen meedenken.

De afstand tussen overheid en samenleving bleef groot. Besluiten werden uitgesteld en keuzes steeds vooruitgeschoven. Daardoor kwam er weinig beweging. Juist daarom werden lokale bewegingen en burgerinitiatieven in 2025 steeds belangrijker. Zij laten zien dat verandering wel mogelijk is, ook als die in Den Haag nog uitblijft.

Foto: Jef Pattyn

1.2 Nieuwe meerjarenstrategie: een nieuw verhaal, samen geschreven

We leven in een tijd waarin veel zekerheden verdwijnen. Het klimaat verandert, het vertrouwen in de overheid staat onder druk en ook onze democratie voelt minder vanzelfsprekend. Dat geeft een onrustig gevoel alsof de grond onder je voeten verschuift. Maar juist dan telt wat mensen zelf doen. Overal in Nederland werken mensen al samen aan een groenere en gezondere toekomst. Zij wachten niet op politici, maar beginnen gewoon.

De Natuur en Milieufederaties staan midden in die beweging. Wij verbinden betrokken burgers, boeren, bedrijven en beleidsmakers, in wijken, dorpen en steden door heel Nederland. We laten zien dat het kan! Met een duidelijke richting en een gedeeld doel.

Wat mensen in hun buurt beginnen, brengen wij naar de politiek. Want de politiek volgt vaak pas als de samenleving al onderweg is. Onze kracht zit in het verbinden van twee werelden: de straat en de staat. Zoals spreeuwen die samen vliegen: elke vogel stemt af op zijn burens, en samen ontstaat er iets groters: een nieuw normaal.

De komende jaren bouwen we verder op die kracht. Dit komt samen in onze nieuwe meerjarenstrategie (2026 – 2035). We bouwen ook aan onze organisatie en investeren in nog meer samenwerking, meer financiële zelfstandigheid en een duidelijker verhaal over wie we zijn. Zodat goede ideeën sneller van de grond komen en we samen oplossen wat nodig is om ons weerbaarder te maken.

1.3 Onze missie en visie: welke wereld willen we zien?

Als onderdeel van de nieuwe meerjarenstrategie zijn onze visie en missie opnieuw geformuleerd.

Onze visie

In de samenleving van morgen staan groen en gezond wonen, werken en leven voorop. We nemen niet meer dan de aarde kan geven. Want wat goed is voor de natuur, is goed voor ons. Overal in Nederland slaan bevlogen burens, boeren, bedrijven en bestuurders daarom de handen ineen: voor schone lucht, gezond eten, schoon water, hernieuwbare energie, een bloeiend buiten en landschappen die leven.

Onze missie

Overal in Nederland inspireren, verbinden en versterken we iedereen die samen wil bouwen aan een samenleving waar groen en gezond wonen, werken en leven vanzelfsprekend zijn. Door mee te denken met lokale gemeenschappen, ze te ondersteunen, samen te brengen en, waar nodig, zelf nieuwe oplossingen te bedenken, laten we zien hoe het óók kan. Zo banen we samen de weg naar een nieuw normaal. En maken we tot in het kabinet onmiskenbaar: schone lucht, schoon water uit de kraan, schone energie, gezond eten, een bloeiend buiten en landschappen die leven – dat willen we allemaal.

1.4 Onze veranderstrategie: een samenhangende aanpak

Met onze nieuwe meerjarenstrategie hebben we ook nieuwe doelen geformuleerd. Deze komen samen in onze veranderstrategie. Het zijn ambitieuze doelen die veelal gebaseerd zijn op bestaande doelen van de overheid. Als organisatie dragen we direct en indirect bij aan deze doelen, met onze partners en door bijvoorbeeld onze lobby richting de overheid. In dit hoofdstuk gaan we in op onze doelen en hoe we die willen bereiken.

Onze impactclaim

In lijn met onze missie en visie hebben we de volgende impactclaim geformuleerd:

Een gezonde leefomgeving voor mens en natuur: een rijke biodiversiteit, een stabiel klimaat en schoon milieu.

Waar we aan werken

Richting 2050 werken we aan **vier samenhangende maatschappelijke effecten**: biodiversiteit herstellen, een klimaatneutraal en een klimaatbestendig Nederland en zorgvuldiger omgaan met het milieu. De **resultaten** van ons werk worden zichtbaar tussen 2035 en 2050.

Biodiversiteit

De afname van soorten houdt aan. Onze natuur is uitgeput door stikstof, versnippering, verdroging en vervuiling. Dat raakt niet alleen planten en dieren, maar ook onze bodem, ons voedsel en onze gezondheid. We werken toe naar een Nederland waarin dat verlies stopt

en ombuigt naar herstel. Met ons werk dragen we bij aan de doelstelling uit de EU-Natuurherstelwet: **tegen 2050 is 90% van onze natuur weer gezond en veerkrachtig.**

Om dit te bereiken, willen we de omschakeling naar natuurinclusieve landbouw versnellen, met als resultaat in 2050: **650.000 hectare extra natuurinclusieve landbouwgrond**. Dit is in lijn met de doelstellingen van het Planbureau voor de Leefomgeving. Dit doen we bijvoorbeeld door samenwerkingen van boeren en burens die werken aan toekomstbestendige landbouw. En door boeren te ondersteunen in de transitie naar natuurinclusieve landbouw, waarmee we laten zien dat het kan. Of door boeren te ondersteunen in hun samenwerking met of lobby naar (lokale) overheden.

Ook dragen we bij aan het realiseren van het volgende resultaat (2030): **alle natuur buiten natuurgebieden voldoet aan basiskwaliteit natuur**. Hiermee ondersteunen we de uitvoer van overheidsbeleid (basiskwaliteit natuur) en werken aan het herstel van de natuur in landelijk en stedelijk gebied. Hiervoor versterken we bijvoorbeeld lokale groeninitiatieven. Ook zijn we betrokken bij het inzetten van het kwaliteitsbudget dat de overheid beschikbaar heeft gesteld voor het versterken van ecologie en biodiversiteit buiten natuurgebieden.

Het derde resultaat gaat over het terugdringen van lichtvervuiling, want dit verstoort de natuur. We stellen als doel dat in 2035 **de Melkweg op 10 plekken in Nederland weer zichtbaar is**. Dit doen we door te werken aan een nieuw verhaal, waarin donkerte een positieve rol speelt. En door gemeenten, bedrijven en burgers aan te moe-

digen om 's nachts de lichten te dimmen. Wat we in de praktijk leren, vertalen we gericht naar input die we leveren op beleidsvoorstellen.

Klimaat

De overgang naar een klimaatneutraal Nederland stukt. Fossiele energie en ons lineaire grondstoffengebruik houden de CO₂-uitstoot hoog, terwijl de stem van bewoners en de gevolgen voor natuur en leefomgeving onvoldoende worden meegenomen. We werken mee aan een **klimaatneutraal Nederland, waar geen netto CO₂ uitstoot meer is** (2050). Dit is in lijn met de Nederlandse klimaatafspraken. Door het veranderende klimaat en het stijgen van de zeespiegel is het belangrijk dat Nederland bestand is tegen de gevolgen hiervan. Daarom dragen we bij aan een **klimaatbestendig Nederland (2030)**, in lijn met de Nationale Klimaatadaptatiestrategie.

Dat doen we via drie versterkende sporen. We helpen energiegemeenschappen, lokale buurtinitiatieven en coöperaties sterker te worden en creëren projecten waar energie en natuur hand in hand gaan met als doel dat **100% van de**

energieproductie op land natuurinclusief is en met lokaal zeggenschap is gerealiseerd (2050). Dit is in lijn met de doelen voor duurzame opwek van de Nederlandse overheid.

Het verminderen van grondstofgebruik is ook essentieel voor het klimaat. Daarom dragen we bij aan het doel dat **heel Nederland aardgasvrij** is in 2050, in lijn met de klimaatdoelen van de overheid. Dit doen we bijvoorbeeld door projecten rond isolatie en innovatieve oplossingen voor warmtebronnen. We helpen ook de circulaire samenleving vooruit om slimmer met spullen om te gaan: minder kopen, delen en repareren waar kan. We streven ernaar dat in **2035 ons grondstoffengebruik 15% lager is dan in 2016**. Dit is in lijn met de doelstelling van het Nationaal Programma Circulaire Economie.

We werken aan klimaatadaptatie via natuurlijke oplossingen die hitte, droogte en wateroverlast helpen opvangen, van groene wijken tot de grote pilot voor het vernatten van veenweidegebieden in Friesland. Met als beoogd resultaat dat **alle wijken en landelijk gebied klimaatbestendig zijn ingericht**.

Onze impactclaim in één zin:

**Een gezonde leefomgeving voor meer
een rijke biodiversiteit, een stabiel**

Maatschappelijke effecten - 2050

90% van onze natuur is weer
gezond en veerkrachtig

Nederland is klimaatneutraal, er
is geen netto CO2 uitstoot meer

Resultaten 2035 - 2050

Er is
650.000 ha
extra
natuur-
inclusieve
landbouw-
grond

Alle natuur
buiten
natuur-
gebieden
voldoet aan
basiskwaliteit
natuur

Er zijn 10
nieuwe
plekken in
Nederland
waar de
Melkweg
te zien is

Ons
grondstoffen-
gebruik
is 15% lager
dan in 2016

Strategieën

We bouwen aan een versterkte
beweging van onderop

We laten zien dat het kan
of voorkomen kan worden

ns en natuur: klimaat en schoon milieu

Nederland is
klimaatbestendig

Het volume van schadelijke stoffen in
het milieu is gehalveerd t.o.v. 2005

Heel
Nederland is
aardgasvrij

100% van de
energieproduc-
tie op land is
hernieuwbaar
en natuurinclu-
sief, met lokaal
zeggenschap

Alle wijken
en landelijk
gebied
zijn klimaat-
bestendig
ingericht

Uitstoot en
lozing van
schadelijke
stoffen is
gereduceerd
tot 0

We verbinden de
straat met de staat

We werken aan een normverschuiving:
groen en gezond is het nieuwe normaal

Milieu

Onze leefomgeving staat onder druk door vervuilde lucht, bodem en water. Stoffen als PFAS, pesticiden en fijnstof schaden de gezondheid van mens, dier en plant, terwijl samenhangend beleid ontbreekt en milieuschade te vaak onopgemerkt blijft. We werken toe naar een **Nederland waarin het volume schadelijke stoffen in het milieu is gehalveerd ten opzichte van 2005**. Dit draagt bij aan het herstel van biodiversiteit, onder andere in het oppervlaktewater. Officiële doelen voor verschillende schadelijke stoffen lopen uiteen. Volgens Europese wetgeving moet de uitstoot

van stikstofoxiden in 2030 45% procent lager zijn dan in 2005 en 100% van de Nederlandse wateren moet in 2027 aan de Europese normen voldoen (op dit moment is dat nog geen 1%).

Om hieraan bij te dragen, ondersteunen we actieve burgers met kennis, netwerken en citizen-science-projecten. We brengen goede voorbeelden voor het voetlicht en zorgen dat bestuurders er niet omheen kunnen. Wanneer nodig stappen we naar de rechtbank. Zo verbinden we lokale kracht met landelijke verandering, met als resultaat een **afname van uitstoot en lozing van schadelijke stoffen tot 0**.

Foto: Pierre-Eric Baumann

Hoe wij werken: onze strategieën

De kracht van de Natuur en Milieufederaties ligt in samenwerken. Dit doen we met allerlei partners, van burgers en andere natuur- en milieuorganisaties, tot overheden. Samen laten we zien dat het kan, bieden we handelingsperspectief en schrijven we een nieuw verhaal.

**We bouwen aan een
versterkte beweging
van onderop.**

We versterken lokale bewegingen die werken aan een groene en gezonde leefomgeving. Dat doen we door aanjagers en pioniers, zoals energieboswachters, groenmakers en nachtwachters te trainen, te begeleiden en met elkaar te verbinden.

**We laten zien dat het
kan of voorkomen
kan worden.**

Met vernieuwende projecten, sterke samenwerkingen en een aanpak die vertrouwen geeft, laten we zien hoe het wél kan. Onze kracht ligt in het starten, verbinden en versterken van initiatieven die in de praktijk werken. Zo bieden we overheden, bedrijven en burgers concreet handelingsperspectief.

**We verbinden de
straat met de staat.**

We zorgen dat lokale signalen worden omgezet in beleid, door partijen te verbinden van buurtinitiatieven tot politiek. Als het nodig is, zetten we juridische stappen. We praten waar het kan, en procederen waar het moet. Hiermee zorgen we, naast onze directe impact, voor een grotere verschuiving richting een gezonde leefomgeving voor mens en natuur.

**We werken aan een
normverschuiving:
groen en gezond is
het nieuwe normaal.**

Boeren, ondernemers en burgers missen een geloofwaardig alternatief dat perspectief biedt. De verontwaardiging over PFAS, pesticiden en vervuild water groeit en wij zorgen dat deze zorgen worden gehoord, door verhalen zichtbaar te maken en te versterken richting de politiek.

Hoofdstuk 2

Wat we hebben bereikt in 2025

De Natuur en Milieufederaties maken samen veel impact: op landelijk niveau en in alle 12 de provincies. In dit hoofdstuk laten we zien welke impact we in 2025 samen hebben gemaakt. We beginnen met een overzicht van onze inzet en bereik. Daarna laten we voor onze programma's – Biodiversiteit, Klimaat en Milieu* – zien welke impact we hebben gemaakt.

Hoe dit hoofdstuk is opgebouwd

In dit hoofdstuk geven we per programma een overzicht van onze landelijke projecten. Daarnaast delen we impactverhalen die onze landelijke projecten en het werk in de provincies illustreren. Ook delen we de data die we hebben verzameld binnen onze projecten en van externe bronnen. Zo laten we zien hoe ons werk op de grond bijdraagt aan de resultaten en maatschappelijke effecten van onze meerjarenstrategie.

Dit hoofdstuk bevat:

3 programma's

13 landelijke projecten

12 impactverhalen uit de provincies

Daarnaast gebruiken we twee soorten cijfers:

Externe data, om de voortgang te laten zien op de maatschappelijke effecten en resultaten uit onze veranderstrategie. Deze data gebruiken we op programma- en projectniveau, en soms ook bij de impactverhalen.

Cijfers bij de impactverhalen, die laten zien hoe een specifiek voorbeeld bijdraagt aan onze resultaten en effecten. Deze cijfers gelden tot nu toe; loopt een project al 2 jaar, dan gaat het om de resultaten over die periode. De cijfers op strategieniveau gaan altijd over 2025.

Stichting de Natuur en Milieufederaties bestaat uit een landelijke koepel en twaalf provinciale federaties. Impact maken we samen met ruim 1.000 aangesloten groepen en vele vrijwilligers.

* Voor het thema Milieu is het landelijke programma nog in ontwikkeling. Er is daarom geen programma overzicht.

2.1 Onze inzet en bereik in 2025

Bereik	Versterken maatschappelijk middenveld	Verduurzamen bedrijven	Verduurzamen overheidsbeleid
 1.530 aangesloten lokale groepen en organisaties	 12.703 adviezen ¹ gegeven aan burgers en lokale organisaties	 2.737 bedrijven advies gegeven over duurzame bedrijfsvoering	 211 zienswijzen ingediend 66% werd overgenomen activiteiten
 27.193 bezoekers aan de 958 georganiseerde activiteiten	 171 netwerken opgezet	 85 bedrijven helpen verduurzamen	 Bij 1.110 beleidsont- wikkeltrajecten betrokken
 684.580 mensen ² online bereikt en 2.209 keer in de media	 1.827 maatschappelijke initiatieven ondersteund	 1.119 bedrijven toegang gegeven tot kennisuitwisseling over duurzaamheid	 139 concrete plannen voor beleidsuitvoering ontwikkeld

¹ Het aantal georganiseerde activiteiten is lager, onder andere door het sluiten van 4 van de 5 Energieloketten in Flevoland.

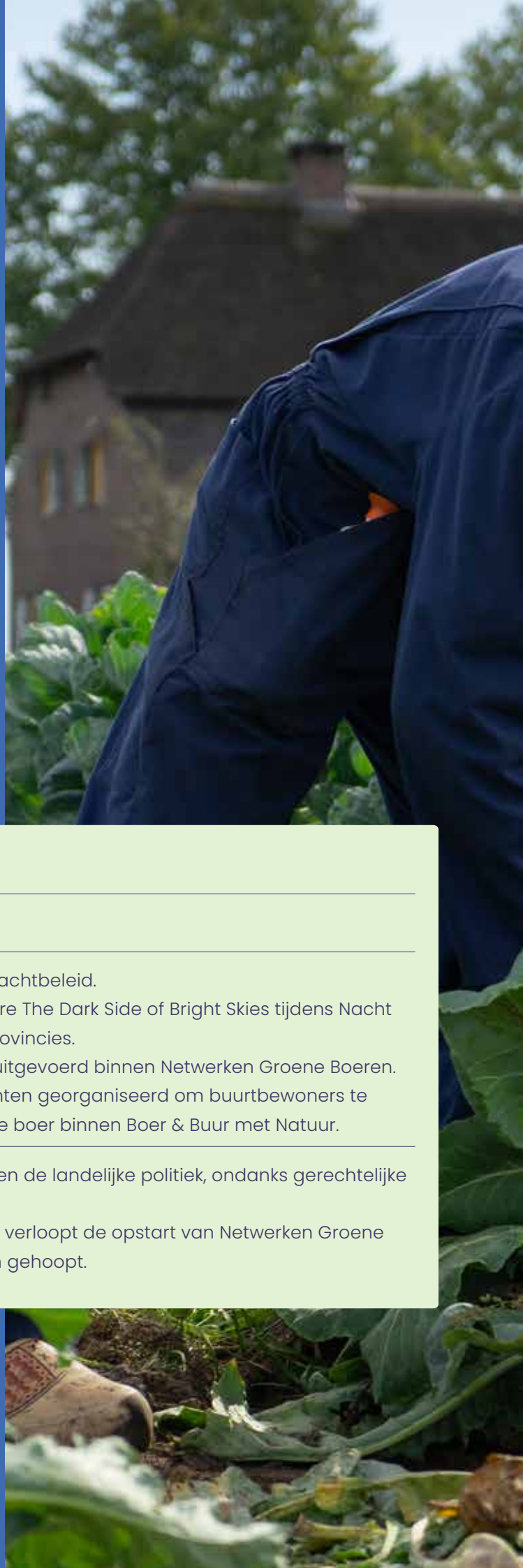
² Het online bereik is gedaald doordat een aantal grote projecten stopten of overgedragen zijn, zoals het Drents Energieloket, die veel mensen bereikten via online kanalen.

2.2 Programma biodiversiteit

De Natuur en Milieufederaties werken op drie manieren aan herstel van de biodiversiteit: via de landbouw, via natuur in de buurt en via het beschermen van de nacht. We laten zien dat het combineren van landbouw met natuur mogelijk is. Verder laten we zien dat natuur in je eigen omgeving versterkt kan worden, door bewoners te stimuleren zelf in actie te komen voor een natuurrijke omgeving. Ook zetten we ons in voor een donkere nacht, want ook lichtvervuiling bedreigt dieren, planten en de rust die mensen en natuur nodig hebben.

Programma Biodiversiteit

Looptijd	Doorlopend programma
Federaties	Alle 12 federaties
Mijlpalen 2025	1. Opstart programma Nachtbeleid. 2. Vertoning documentaire The Dark Side of Bright Skies tijdens Nacht van de Nacht in alle provincies. 3. Eerste lobbytrajecten uitgevoerd binnen Netwerken Groene Boeren. 4. Succesvolle evenementen georganiseerd om buurtbewoners te betrekken bij de groene boer binnen Boer & Buur met Natuur.
Tegenvallers 2025	1. Weinig beweging binnen de landelijke politiek, ondanks gerechtelijke uitspraak. 2. In sommige provincies verloopt de opstart van Netwerken Groene Boeren langzamer dan gehoopt.

Maatschappelijk effect:

90%

van onze natuur is weer
gezond en veerkrachtig

Trend:

**Percentage van onze
natuur dat gezond en
veerkrachtig is**

Baseline
(ca. 2019–2020)

Huidig
(2025, meest recent)

*Bron: Compendium voor de
Leefomgeving*

Oplossing biodiversiteit: Natuurinclusieve landbouw

Bij landbouw laten we zien dat boeren en natuur elkaar kunnen versterken. Met projecten als Boer&Buur met Natuur en Netwerken Groene Boeren werken we aan natuurinclusieve landbouw; landbouw die niet ten koste gaat van de natuur, maar er juist aan bijdraagt. We realiseren samen extra hectaren natuurinclusieve landbouwgrond. Daarnaast lobbyen we samen met onze partners voor aanscherping van het beleid van de overheid om het gestelde doel van 650.000 ha extra natuurinclusieve landbouwgrond te behalen.

Resultaat 2035 – 2050:

Er is **650.000 ha**
extra natuurinclusieve
landbouwgrond

Trend:

**Aantal hectare
landbouwgrond en
aandeel biologisch**

1.872.319 ha

waarvan **48.000 ha biologisch**

1.820.000 ha

waarvan **91.000 ha biologisch**

Bron: Compendium voor de
Leefomgeving

Project: **Boer & Buur met Natuur**

Boeren en burgers werken steeds vaker samen aan een duurzamere voedselketen. Met het project **Boer&Buur met Natuur** ondersteunen we in alle 12 provincies initiatieven die hier concreet mee aan de slag gaan. We laten zien dat het kan, bieden praktische kennis en brengen mensen bij elkaar. In 2025 organiseerden we inspirerende bijeenkomsten waar boeren en burens elkaar ontmoetten en samenwerkten. Ook lanceerden we een kaart met aanbieders van natuurinclusief voedsel en een kennisbank. Meer weten? Kijk op boerenbuurmetnatuur.nl

Project Boer&Buur met Natuur

Looptijd	Aug 2023 – juli 2027
Doel	Het bouwen van een beweging van onderop waarin boeren en burens samenwerken aan de omslag naar natuurinclusieve landbouw.
Federaties	Alle 12 federaties
Mijlpalen 2025	1. Intensieve ondersteuning (met raad en daad) van 24 Boer&Buur coalities 2. Implementatie van de kaart met aanbieders van natuurinclusief geproduceerd voedsel. Consumenten kunnen hiermee eenvoudig zien waar ze in hun eigen omgeving hun steentje kunnen bijdragen met hun boodschappen. 3. Realisatie van een uitgebreide kennisbank waar zowel boeren als burens die stappen willen zetten naar natuurinclusief praktische informatie kunnen vinden. 4. Organisatie van vele bijeenkomsten waar boeren en burens elkaar ontmoeten en met elkaar in gesprek raken.
Tegenvallers 2025	Kennisuitwisseling tussen verschillende boeren bleek lastig op te zetten te zijn, mede door drukte en tijdsgebrek bij de boeren zelf. We hebben daarom vaker expertise gevraagd bij kennisinstellingen en experts om toch aan de vragen van deelnemende coalities te voldoen.

Breda Dichtbij Box: lokaal en duurzaam voedsel uit de regio

De aanleiding

In Breda was geen plek waar inwoners terecht konden voor lokale, duurzame groenten uit de regio. Dit terwijl er wel aanbod was.

“Afzet via een korte keten betekent minder transport en dus minder uitstoot. Mensen uit de streek eten wat hier geteeld wordt, dat vind ik heel waardevol. En de werknemers van de zorgboerderij weten dat ze werken voor het voedsel van de mensen in Breda. Dat is heel tastbaar.”

– Boerin Corina van der Spel van
Zorgboerderij De Zwaluw

De inzet

Zorgboerderij De Zwaluw in Lage Zwaluwe zocht een afzetpunt dichtbij en klopte aan bij de Brabantse Milieufederatie. Dat was het startpunt voor een nieuw initiatief. De Brabantse Milieufederatie zocht contact met andere duurzame boerderijen in de regio en met de Breda Food Co-op. Samen kozen ze voor een lokale groenten- en fruitbox: de Breda Dichtbij Box, die in 2025 op de markt kwam.

Rol van de federatie

De Brabantse Milieufederatie was verbindend, facilitator en meedenker. Ze legden contacten met boerderijen, de Breda Food Co-op en de gemeente Breda en hielden die warm. Nu wordt er doorgepakt naar een Biohub in Breda. De gemeente omarmt dit inmiddels ook in de plannen.

Impact

Door meer afzet voor lokale duurzame boerderijen in de regio te realiseren, daalt het aantal kilometers dat voedsel aflegt en daarmee de CO2 uitstoot. Bij biologische landbouw worden minder schadelijke stoffen gebruikt dan in de reguliere landbouw. Door de vraag naar biologisch te vergroten, neemt het aantal schadelijke stoffen in het milieu af.

Uitdagingen

De logistiek van de toelevering en de samenwerking tussen boeren met en zonder SKAL-certificaat¹ waren lastig. Voor de Biohub is een lange adem nodig en is financiering een uitdaging.

¹ Een SKAL-certificaat is het officiële bewijs dat een bedrijf voldoet aan de biologische wet- en regelgeving.

Zo draagt
dit project
bij aan onze
doelen:

Maatschappelijk effect:
**Het volume van
schadelijke stoffen
in het milieu is
gehalveerd t.o.v. 2005**

Resultaat 2035-2050:
**Extra natuur inclusieve
landbouwgrond**

Strategie:
**We bouwen aan een
versterkte beweging
van onderop**

Bereikt in 2025

1 nieuw lokaal afzetpunt: de
Breda Dichtbij Box, gestart in 2025

1 biohub Breda in ontwikkeling,
opgenomen in gemeentelijke
plannen

10 duurzame boerderijen uit de
regio aangesloten

Menko voedt de stad: een boer in transitie

De aanleiding

Menko Oosterhuis boert met zijn broer op 140 hectare zware klei aan de rand van Groningen. Zijn ambitie is om hun producten lokaal te verkopen en ecologisch te werken, maar het blijkt lastig om de aansluiting met consumenten te vinden.

“Het is een taaie weg hoor. Niet alles gaat in één keer goed op mijn grond. Er soms gaat het zelfs helemaal mis: ik teelde per ongeluk kreukerwten in plaats van spliterwten, die een half uur langer moeten koken. Dankzij het netwerk van NMF Groningen vond ik alsnog een afnemer voor menselijke consumptie,”

– Boer Menko Oosterhuis

Het project

Via het programma Boer&Buur met Natuur kan Natuur en Milieufederatie Groningen boer Menko 4 jaar lang ondersteunen in het bereiken van zijn ambities. Samen verkenden ze vele opties, zoals de korte keten en voedselbossen. Ook richtte boer Menko met andere boeren een havercoöperatie op om de teelt en afzet van naakte haver, een voedzamer en gezonder alternatief voor rijst, op te schalen.

Rol van de federatie

NMF hielp Menko zijn ideeën te structureren, bracht partijen bij elkaar en zette haar netwerk en communicatiekracht in. NMF organiseerde een minisymposium, excursies en samen met filmmaker Tom Tieman maakten we de film Menko Voedt de Stad. Dit leidde tot gesprekken bij boeren, gemeenten en landelijke media.

Impact

Door samen te werken met boer Menko en zijn verhaal te delen, is er meer inzicht en bekendheid over de uitdagingen in de transitie van reguliere landbouw naar een kortere keten en natuurinclusieve landbouw.

Uitdagingen

Plannen voor een voedselhub, koolzaadolie en voedselbossen kwamen organisatorisch en financieel niet van de grond. De les: meer focus levert meer resultaat op.

Maatschappelijk effect:

90%

van onze natuur is weer
gezond en veerkrachtig

Zo draagt
dit project
bij aan onze
doelen:

Strategie:
We laten zien dat het
kan of voorkomen
kan worden

Bereikt in 2025

20 ton kreukerwten alsnog afge-
zet voor menselijke consumptie

160 bezoekers bij de filmpremière
in het Groninger Forum

Minimaal extra **6 vertoningen**
en **200 bezoekers**

Vertoningen van de film op
RtV Noord

Resultaat 2035-2050:
Er is **650.000 ha**
extra natuurinclusieve
landbouwgrond

Voor de gehele projectduur

40 hectare nieuwe
voedselgewassen

Project: **Netwerk Groene Boeren**

In 2025 ging het project Netwerk Groene Boeren echt van start in acht provincies. We brachten in kaart welke groene boeren en bestaande netwerken er al zijn. In alle provincies voerden we gesprekken en organiseerden we bijeenkomsten, waaruit bleek dat er duidelijk behoefte is aan zo'n netwerk. In een aantal provincies is al contact gelegd met de overheid en zijn eerste stappen gezet om beleid te beïnvloeden.

Project Netwerk groene boeren

Looptijd	2024-2027
Doel	Groene boeren een stem geven in de provinciale lobby.
Federaties	Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel, Gelderland, Utrecht, Noord-Brabant, Limburg
Mijlpalen 2025	1. In alle provincies zijn inventariserende gesprekken en bijeenkomsten met groene boeren geweest. 2. In alle provincies is gestart met het opbouwen van het netwerk. 3. In verschillende provincies zijn in 2025 lobbyactiviteiten in het kader van dit project uitgevoerd.
Tegenvallers 2025	1. Niet alle federaties konden dezelfde inspanning leveren door personele wisselingen. 2. Het doel van het netwerk is niet voor alle gecontacteerde boeren voldoende tastbaar, doordat het neerzetten van een netwerk geen direct resultaat oplevert. In provincies waarin boeren meteen benaderd werden vanuit lobbystandpunten en kansen was dit wel duidelijk. In het vervolg komt hierop dan ook meer de nadruk te liggen.

Noord-Holland – Agroforestry: natuur en landbouw hand in hand²

De aanleiding

In het landelijk gebied is meer biodiversiteit nodig en moet de landbouw duurzamer worden. Agroforestry, het combineren van bomen met landbouw, kan daarbij helpen. Maar veel boeren weten niet waar ze moeten beginnen. Financiering en vergunningen zijn ingewikkeld en de stap om te starten is groot.

Boerin Anna Kuiper, één van de deelnemers:

“Dit is geen hobby, dit is landbouw waarin natuur en voedselproductie samenkomen en elkaar versterken.”

Het project

Natuur en Milieufederaties Noord-Holland (MNH) hielp boeren over die eerste drempel heen met het Living Lab Agroforestry. Boeren konden starten met een proefperceel van ongeveer 1 hectare om te ontdekken of agroforestry bij hun bedrijf past.

Een leergroep van 100 boeren wisselt kennis uit en een studiegroep van 10 boeren die al aan de slag zijn, deelt ervaringen via veldbezoeken.

Rol van de federatie

MNH coördineerde het hele traject: van vergunning en ontwerp tot aanleg en kennisdeling. Ze organiseerden financiering via subsidies en partners zoals Trees for All, en brachten alle betrokken partijen samen.

Impact

Agroforestry heeft een bewezen significant positief effect op biodiversiteit in gematigde klimaatzones. Het verbetert bodemstructuur en bodemvruchtbaarheid, en verhoogt de aantallen en soorten vogels, insecten en kleine zoogdieren.³

Uitdagingen

Vergunningen kosten veel tijd: gemeenten zijn nog onbekend met agroforestry. Het project zit nog in een pionierende fase, maar de animo onder boeren is groot.

Foto: Dingena Mol

Maatschappelijk

90%

van onze natuur
gezond en veerkrachtig

² Dit is onderdeel van Agroforestry Netwerk Nederland. Het project voeren we uit met Louis Bolk Instituut, Fruitz for Life en Werkend Landschap en wordt mede mogelijk gemaakt door Trees for All en de Europese Unie.

³ Bron: [Wageningen University & Research](#)

Zo draagt
dit project
bij aan onze
doelen:

Resultaat 2035-2050:
Er is **650.000 ha**
extra natuurinclusieve
landbouwgrond

Voor de gehele projectduur

6 hectare agroforestry
aangelegd

Strategie:
We bouwen aan een
versterkte beweging
van onderop

Bereikt in 2025

21.000 bomen geplant

100 boeren in de leergroep

10 boeren in de actieve
studiegroep

30 vrijwilligers bij plantdagen

Bron: Wageningen University &
Research

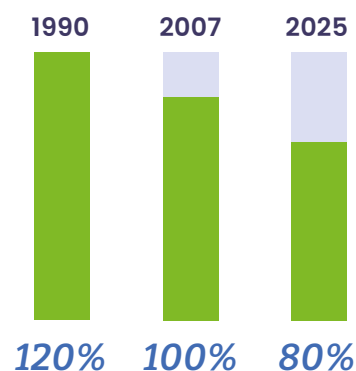
Oplossing biodiversiteit: Basiskwaliteit Natuur

Basiskwaliteit Natuur staat voor het minimale niveau dat onze omgeving nodig heeft om gezond te blijven. Dit is bepaald aan de hand van de aanwezigheid van algemene soorten broedvogels, dagvlinders en vaatplanten. De focus ligt op bebouwd en agrarisch gebied. Via het samenwerkingsverband Groene Bondgenoten ondersteunen de federaties vrijwilligers met kennis, tools en financiering. Met de webapp SoortenKijker wil Groene Bondgenoten heel Nederland inspireren om samen te werken aan het herstel van de Basiskwaliteit Natuur. Daarnaast bieden we een e-learning module aan en zetten we in op monitoring van algemene soorten buiten natuurgebieden.

Resultaat 2035 – 2050:
**Alle natuur buiten
natuurgebieden voldoet
aan basiskwaliteit
natuur**

Trend:
**Omvang populatie
broedvogels en
dagvlinders***

**Bron: [Compendium voor de Leefomgeving](#)*

Project: **Groene Bondgenoten**

Groene Bondgenoten is een samenwerking tussen 6 organisaties met een groot netwerk van groene vrijwilligers. Al deze vrijwilligers werken op hun eigen manier aan een mooiere en rijkere leefomgeving en dragen zo bij aan betere basiskwaliteit natuur in Nederland. Groene Bondgenoten ondersteunt hen met praktische tools, kennis en activiteiten. Want we zijn ervan overtuigd: vrijwilligers zijn onmisbaar. Ze kennen hun eigen omgeving, brengen verschillende talenten mee en maken samen dingen mogelijk die één organisatie alleen nooit voor elkaar krijgt.

Project Groene Bondgenoten

Looptijd	2022-2026
Doel	In 2035 is overal in Nederland een start gemaakt met het realiseren van Basiskwaliteit Natuur (BKN), in 2050 is Basiskwaliteit Natuur de norm in omgevingsbeleid
Federaties	Alle 12 federaties
Mijlpalen 2025	1. Lokale activiteiten voor vrijwilligers in 9 provincies, van een symposium in Friesland tot een webinar over BKN in Drenthe en een focusgroep in Noord-Holland. 2. Succesvolle lancering van de app Soortenkijker 1.0, te bekijken op soortenkijker.groenebondgenoten.nl; 3. Training over soortenbescherming en wetgeving ontwikkeld. 4. Waarborging samenwerking via overeenkomst over vervolg na afloop project.
Tegenvallers 2025	1. De training over soortenbescherming is ontwikkeld, maar nog niet gegeven. De ontwikkelfase kostte meer tijd dan vooraf gepland. 2. De samenwerking is nu incidenteel provinciaal geborgd, via activiteiten in de provincies. Structurele borging blijft een aandachtspunt.

Kansenkaarten Zoem Zone: heel Limburg in actie voor bestuivers

De aanleiding

De helft van de 360 wilde bestuivers, bijen, zweefvliegen en vlinders, in Nederland wordt bedreigd door verlies van leefgebied, bestrijdingsmiddelen en klimaatverandering. In Limburg ontbrak een concreet overzicht van waar de kansen liggen om daar iets aan te doen.

Wethouder Bjorn Molling,
Gemeente Meerssen:

“We hebben biodiversiteit hoog in het vaandel binnen onze gemeente, omdat we een gezonde groene voedselrijke leefomgeving willen doorgeven aan de volgende generatie. Zoem Zone biedt daartoe goede concrete handvaten om dit te kunnen doen.”

Het project

NMF Limburg startte daarom samen met Wageningen Environmental Research een pilot in twee gemeenten om te onderzoeken waar kansen liggen om de leefomgeving van bestuivers te verbeteren. De pilots leverden waarde-

volle kansenkaarten en aanbevelingen op. Begin 2026 deelden de twee pilot-gemeenten hun ervaringen op een breed symposium. Het resultaat: 27 extra gemeenten doen mee. Wanneer aangrenzende gemeenten hun kaarten koppelen, ontstaat een dekkend netwerk voor bestuivers door de hele provincie.

Rol van de federatie

NMF Limburg trok dit project van begin tot eind. Dankzij haar netwerk in Limburgse gemeenten en de samenwerking met de gedeputeerde lukte het om vrijwel alle gemeenten tegelijk te committeren, inclusief financiële bijdrage en het delen van datasets. Die brede coalitie maakte het ook mogelijk een LIFE-subsidie binnen te halen voor uitvoering en monitoring in de komende jaren.

Impact

Op termijn leidt dit project tot meer hectares geschikt leefgebied en een rem op de achteruitgang van soorten en aantallen bestuivers.

Uitdagingen

Zoveel partijen tegelijk bewegen, vraagt veel afstemming. Financiering voor de provinciale uitrol regelen was complex.

Zo draagt
dit project
bij aan onze
doelen:

Maatschappelijk effect 2050:

90%

van onze natuur is weer
gezond en veerkrachtig

Resultaat 2035-2050:

**Alle natuur buiten
natuurgebieden voldoet
aan basiskwaliteit natuur**

Strategie:

**We laten zien dat
het kan of voorkomen
kan worden**

Bereikt in 2025

2 succesvolle pilotgemeenten

**27 van 31 Limburgse
gemeenten** doen mee aan
de provinciale uitrol

4 extra partners: Limburgs
Landschap, Natuurrijk Limburg,
Ontwikkelingsmaatschappij
Midden-Limburg en Rabobank

1 LIFE-subsidie binnengehaald
voor uitvoering en monitoring

Project: Plan Boom

In vijf jaar tijd zijn er in Nederland vijf miljoen bomen geplant vanuit Plan Boom. Het landelijke project Plan Boom is in 2024 afgerond. Maar een aantal federaties, waaronder de ZMf, organiseren nog steeds uitdeel- en plantacties. Financiering voor de bomen in Zeeland komt van deelnemende partijen zoals gemeenten en Delta.

Plan Boom: voor elke Zeeuw een boom

De aanleiding

Zeeland heeft te weinig bomen. Extra inheemse bomen zijn hard nodig: ze zijn een thuis voor vogels, insecten en andere dieren. Ze bieden voedsel, schuilplaatsen en een plek om een nest te bouwen.

Petra van Nieuwenhuijzen uit Veere haalde een lindeboom op als geboorteboom voor haar kleindochter Amelie: *“We zien hoe Amelie en haar boompje samen in gezondheid en liefde opgroeien. Het is een mooi symbool voor haar om te zien hoe je mag groeien en hoe de natuur gekoesterd mag worden.”*

De inzet

De Zeeuwse Milieufederatie (ZMf) zette zich tot doel om 400.000 bomen te planten. Één voor elke Zeeuw. Plan Boom Zeeland bestaat uit meerdere deelprojecten. Het bekendste is de gratis boompjes uitdeelactie voor de particuliere tuin, waarbij inmiddels 113.000 bomen zijn uitgedeeld. Verder worden bomen geplant op schoolpleinen, bij particulieren in het buitengebied en in samenwerking met hotels en energiebedrijf DELTA Energie.

Rol van de federatie

ZMf was de coördinator van het project. Met een groot netwerk en persoonlijke aanpak betrok ZMf alle 13 Zeeuwse gemeenten, diverse woningbouwcorporaties, 150 vrijwilligers en partners zoals DELTA Energie en het Waterschap Scheldstroom.

Impact

Bomen zorgen voor verkoeling; onder een boom kan het wel 10 graden koeler zijn. Bomen zorgen voor schonere lucht omdat ze CO₂ (koolstofdioxide) omzetten in zuurstof én stof en kleine vuildeeltjes uit de lucht opvangen. Ook kan een boom schadelijke stoffen, zoals sommige gassen, opnemen via zijn bladeren. En bomen helpen wateroverlast te voorkomen.

Uitdagingen

De financiering rondkrijgen was de grootste uitdaging. De les: gratis weggeven werkt aanstekelijk en zorgt voor veel bekendheid en hiermee bereik je nieuwe doelgroepen.

**Zo draagt
dit project
bij aan onze
doelen:**

Maatschappelijk effect:
**Nederland is klimaat-
neutraal, er is geen netto
CO₂ uitstoot meer.**

**Totale CO₂ uitstoot
Nederland in 2025: 117 Mton**

Voor de gehele projectduur

5 miljoen kg CO₂ per jaar nemen
deze bomen samen op.
*Berekening op basis van
gemiddelde van
25kg CO₂ per boom.*

Resultaat 2035-2050:
**Alle wijken en landelijk
gebied zijn klimaat-
bestendig ingericht**

Strategie:
**We laten zien dat
het kan**

Bereikt in 2025

200.000 bomen geplant in 5 jaar

150 vrijwilligers betrokken

Oplossing: **Donkerte**

Elk jaar neemt lichtvervuiling toe. Kunstlicht verstoort het natuurlijke ritme van licht en donker en dat heeft grote gevolgen voor mensen én natuur. Nachtvinders raken uitgeput, trekvogels vliegen tegen gebouwen, kikkers paren minder en vleermuizen verliezen leefgebied. Ook bomen en planten raken in de war: ze lopen eerder uit en zijn gevoeliger voor vorst. Kortom: een donkere nacht is geen luxe, maar noodzaak. Daarom zetten we ons in voor minder lichtvervuiling via de campagne Nacht van de Nacht en het nieuwe project Licht uit, Nacht aan. Want de Melkweg moet weer zichtbaar worden.

Resultaat 2035 – 2050:

10 nieuwe plekken
in Nederland waar
de Melkweg te zien is

Trend:

**Aantal plekken in
Nederland waar de
Melkweg goed te zien is**

1990

10-20

relatief
veel
plekken

2007

5-10

duidelijke
afname

2025

2-5

verdere
afname

Project: **Licht Uit, Nacht Aan**

Vorig jaar zijn we gestart met het project Licht Uit, Nacht Aan. In vier jaar werken we aan minder lichtvervuiling in drie bijzondere natuurgebieden: de Veluwe, het Waddengebied en Nationaal Park Nieuw Land. Dit zijn de grootste natuur- en watergebieden van Nederland. Als we nu niets doen, wordt het er de komende jaren alleen maar lichter met grote gevolgen voor de natuur. Met dit project willen we de lichtvervuiling in deze gebieden flink verminderen, en laten zien hoe het ook elders in Nederland kan werken.

Project Licht Uit, Nacht Aan

Looptijd	Q1 2025 T/m Q1 2029
Doel	We beogen verankering van donkerte in gebiedsvisies en beleid. We ontwikkelen een landelijke nachtnorm die in 100 gemeenten kan worden vastgelegd in beleid.
Federaties	Alle 12 federaties
Mijlpalen 2025	1. Programma voortvarend opgestart, programmastructuur staat met bijbehorende langjarige detailbegroting, planning en resultaten voor projectleiders en contactpersonen bij de federaties. 2. Veel interesse in de nachtwachtersopleiding. Eerste wervingsronde levert meer dan 300 geïnteresseerden op voor de online voorlichtingsavond. Ongeveer 30% daarvan stroomt door de training in. 3. Expertgroep geformeerd om ons heen met specialisten en wetenschappers op gebied van sterrenkunde, lichtarmaturen, wet- en regelgeving, gemeentelijk beleid en storytelling.
Tegenvallers 2025	1. In de drie pilotgebieden gaat het plaatsen van fysieke tests langzamer dan gepland. 2. Richtlijn Lichthinder (het enige handvat wat gemeenten hebben) zit achter een betaalmuur en is niet voldoende geschikt voor het voorkomen van overlast voor flora en fauna.

De Veluwe weer donker maken: samenwerken aan een nachtelijke natuur

De aanleiding

Nederland is een van de meest verlichte landen ter wereld en het wordt elk jaar lichter. Ook de Veluwe, ons grootste natuurgebied op land, wordt steeds helderder 's nachts. Dat is een probleem. Kunstlicht verstoort de natuur: vuurvliegjes vinden geen partner, vleermuizen mijden verlichte plekken en de biologische klok van dieren en mensen raakt in de war.

Wethouder Danny Huizer van gemeente Apeldoorn:
“Het donker hoort bij het ongerepte karakter van de Veluwe. Hoe magisch zou het zijn als je straks op aangewezen locaties de sterrenhemel kunt bewonderen?”

De inzet

Op 24 oktober 2025 ondertekenden 16 organisaties een intentieverklaring voor een donkere Veluwe. Ook werd er financiering binnengehaald van de Postcode Loterij, zodat we samen met partners de komende jaren écht impact kunnen maken.

Rol van de federatie

Natuur en Milieu Gelderland (NMGI) zette het thema al enkele jaren op de kaart via de Nacht van de Nacht. Dat leidde tot interesse van gemeenten en andere partijen. NMGI bracht partijen bij elkaar en begeleidde het proces. Uniek was de brede aanpak: niet alleen voor natuurliefhebbers, maar ook voor recreatie en toerisme.

Impact

Gemeente Epe doofde al lampen aan de rand van natuurgebieden. Arnhem en Apeldoorn hebben toegezegd hun lichtbeleid in 2026 aan te passen. Het verwachte resultaat: de nacht is straks donker genoeg om de Melkweg te zien. De das, de vleermuis, bosuil en de nachtvlinder krijgen de donkerte terug die ze nodig hebben.

Uitdagingen

De bewustwording over het belang van donkerte is nog laag. De provincie doet nog niet mee, dat is een belangrijke volgende stap. Aan de intentieverklaring zijn nog geen concrete normen verbonden.

**Zo draagt
dit project
bij aan onze
doelen:**

Foto: Edwin Smits

Maatschappelijk effect:

90%

van onze natuur is weer
gezond en veerkrachtig

Resultaat 2035-2050:

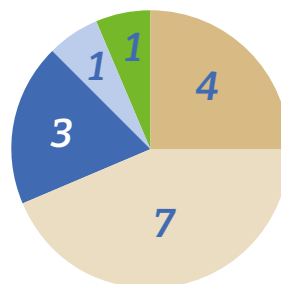
**10 nieuwe
plekken**

in Nederland waar
de Melkweg te zien is

Strategie:
**We laten zien dat het
kan of voorkomen
kan worden**

Bereikt in 2025

16 ondertekenaars

- gemeenten
- natuurorganisaties
- landgoederen
- recreatieondernemer
- onderwijsinstelling

Presentaties gegeven aan
12 Veluwe gemeenten en
andere Veluwe gremia

Project: **Nacht van de Nacht**

In 2025 bleef Nacht van de Nacht een belangrijk project om mensen bewust te maken van de gevolgen van kunstlicht voor de natuur. Samen met alle 12 federaties organiseerden we een landelijke filmvertoning van "The Dark Side of Bright Nights". Zo bereikten we een groot publiek en zetten we het gesprek over lichtvervuiling verder op de kaart. Ook startten we met een training voor Nachtwachters: vrijwilligers en lokale initiatiefnemers die in hun eigen omgeving anderen kunnen informeren en inspireren.

Project Nacht van de Nacht

Looptijd	Onbepaalde tijd
Doel	Vergroten bewustzijn lichtvervuiling
Federaties	Alle 12 federaties
Mijlpalen 2025	1. Eén landelijke activiteit (filmvertoning) waar veel aandacht voor was. 2. Meer activiteiten dan voorgaand jaar 3. Even groot bereik als vorig jaar, terwijl we toen gebruik hebben gemaakt van advertenties, dit jaar niet. 4. De samenwerking met LUNA en het daarmee optisch vergroten van de Nacht van de Nacht. Het merk kan nu meer uitdragen.
Tegenvallers 2025	1. Donkerte wordt geassocieerd met onveiligheid, terwijl slim omgaan met licht juist een oplossing is. 2. Beperkt budget en tijd. Het is een grote campagne, die met beperkte middelen moet worden opgezet. 3. Door capaciteitsgebrek hebben we onze ambassadeurs niet goed genoeg kunnen bereiken en inzetten.

2.3 Programma Klimaat

Klimaatverandering is een van de grootste uitdagingen van onze tijd. De Natuur en Milieufederaties werken op drie manieren aan een duurzaam klimaat: via de energietransitie, via klimaatadaptatie en –mitigatie, en via een circulaire samenleving. In de energietransitie laten we zien dat het anders kan: een duurzaam energiesysteem dat goed is voor de natuur én waar mensen zelf achter staan. Bewoners krijgen daarin een echte stem. Bij klimaatadaptatie en –mitigatie zetten we natuurlijke oplossingen in om hitte, droogte en wateroverlast op te vangen in wijken, dorpen en het buitengebied. En we werken aan een circulaire samenleving door het makkelijker te maken voor mensen en bedrijven om slimmer met spullen om te gaan: minder kopen, langer gebruiken en meer hergebruiken.

Programma Klimaat

Looptijd	Doorlopend
Federaties	Alle 12 federaties
Mijlpalen 2025	1. Eerste landelijke Energieboswachtersdag georganiseerd waar 76 deelnemers geïnspireerd zijn hoe ze aan de slag kunnen. 2. CE Delft onderzoek naar energiesysteem-ontwikkelingen gepubliceerd. 3. Afronding NP RES programma: 83 gemeentes hebben natuurinclusiviteit in hun beleid voor energieprojecten opgenomen. 4. Pilots Warm door Water: innovatieve pilot kleinschalige aquathermie
Tegenvallers 2025	Weinig beweging binnen de landelijke politiek.

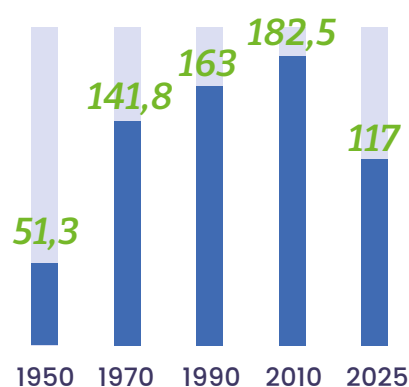

Maatschappelijk effect:
**Nederland is
klimaatneutraal, er is geen
netto CO2 uitstoot meer**

Trend:

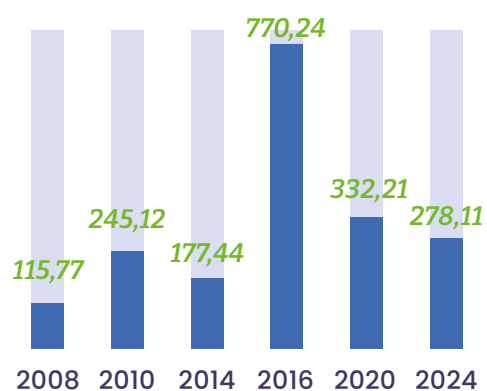
**Aantal Mton CO2
uitstoot in Nederland**

Bron: <https://ourworldindata.org/co2-emissions>

Trend:

**weerschade in
miljoenen Euro's**

Bron: [Verbond van Verzekeraars](#)

Oplossing: Energietransitie

De Natuur en Milieufederaties werken aan een energietransitie die duurzaam is, goed voor de natuur én gedragen wordt door mensen zelf. We ondersteunen burgers en bedrijven die energie willen besparen of opwekken, en zijn actief in bijna alle Regionale Energiestrategieën. We ondersteunden in 2025 een recordaantal lokale bewoners-initiatieven die zelf hun wijk, straat of dorp willen verduurzamen en grote isolerende maatregelen hebben uitgevoerd. Samen met onze partners in de Participatiecoalitie helpen we het Klimaatakkoord uit te voeren. En met 350 opgeleide Energieboswachters en onze rol in het kwaliteitsbudget voor biodiversiteit sturen we energieprojecten een nieuwe kant op: van schade beperken naar natuur versterken.

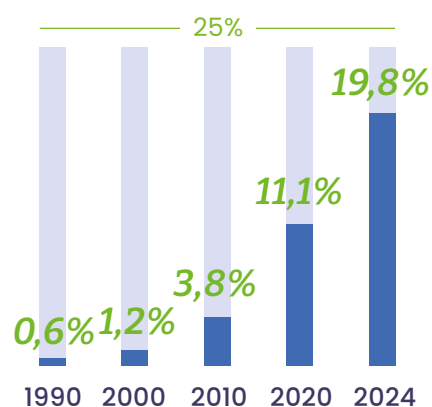

Resultaat 2035 – 2050:

100%
van de energieproductie
op land is natuurinclusief,
met lokaal zeggenschap.

Trend:

**Percentage hernieuw-
bare energie van totale
energieproductie**

Bron: Compendium voor de Leefomgeving

Project: Participatiecoalitie

De NMF is één van de vijf partijen die samen de Participatiecoalitie vormen. We zetten ons in voor een natuurinclusieve energietransitie mét en door bewoners, in twee programmaonderdelen: Regionale Energie Strategieën en Aardgasvrije wijken. In 2025 begeleidden we vanuit dit landelijke samenwerkingsprogramma circa 60 initiatieven bij het verduurzamen van woningen met ruim 2.400 concrete maatregelen als resultaat. Collectieve aanpakken werken goed, maar installateurs zijn schaars en vergunningprocedures zijn complex. In wijken waar bewoners minder actief zijn, is een langere aanpak nodig gebaseerd op vertrouwen. In de Regionale Energiestrategieën zetten we stevig in op natuurinclusiviteit. Steeds meer gemeenten en regio's zetten het thema op de agenda. Toch worden de energiedoelen in veel regio's niet gehaald en blijven we werken aan de juiste voorwaarden voor duurzame en natuurvriendelijke opwek.

Project Participatiecoalitie

Looptijd	Januari-december 2025
Doel	Regionale Energie Strategieën: Versterken van Lokaal Eigendom, natuurinclusiviteit en participatie binnen de RES-gebieden. Aardgasvrije wijken: Buurtinitiatieven begeleiden om te komen tot (middel) grote isolatie-maatregelen aan huizen.
Federaties	Alle 12 federaties
Mijlpalen 2025	225 keer zijn beleidsmakers of politici geadviseerd of getraind, waarbij adviezen circa 50 keer zijn overgenomen in beleid of plannen. - In groot deel van de RES'en bijgedragen aan concrete invulling Kwaliteitsbudget 100 energieboswachters opgeleid - Meer dan 2400 isolatie maatregelen genomen en circa 60 initiatieven begeleid op weg naar aardgasvrije wijken. 7 pilotinitiatieven begeleid om van het gas af te gaan met mini-aquathermie warmtenetten - Brede kennisontwikkeling: waaronder toolkit bewonersinitiatieven, handleiding biobased isoleren en webinars mini-warmtenetten. - Stappenplan acquisitie bij gemeenten ontwikkeld om alternatieve financiering in 2026 te organiseren.
Tegenvallers 2025	- Door verschillende oorzaken, van belemmerend beleid tot draagvlak en businesscase, droogt nieuwe opwek op. Natuurinclusiviteit wordt in sommige gemeenten gezien alsnog een moeilijkheid daarbovenop. - Financiering voor 2026 drastisch gekort, waardoor we veel minder bewonersinitiatieven kunnen ondersteunen. - Nauwe samenwerking met gemeenten werkt soms goed, maar ook vaak erg vertragend. - Installateurs vinden voor mini-aquathermie is heel lastig.

Samen daken isoleren in De Noork, Hengelo

De aanleiding

In de wijk De Noork in Hengelo wonen mensen met veel verschillende achtergronden. De gemeente wilde de daken van de koophuizen in deze wijk isoleren, samen met de huurwoningen in de wijk. Het contact met de bewoners verliep moeizaam.

Anouk Schuren-Simons, Project-leider Energie & Duurzaamheid:
“We hielpen bewoners met het lezen van brieven en het aanvragen van subsidies. Langzaam groeide het vertrouwen. Vooral toen bewoners de gezichten aan de deur begonnen te herkennen.”

Het project

Natuur en Milieu Overijssel (NMO) werd gevraagd om de bewoners te betrekken op basis van een eerdere samenwerking. NMO stemde toe, maar stelde wel één harde voorwaarde: dat er natuurvriendelijk geïsoleerd werd, ook bij de huurwoningen. In alle woningen is ecologisch onderzoek uitgevoerd en er zijn compenserende maatregelen genomen, omdat vleermuizen mogelijk via de spouw onder het dak konden komen.

Rol van de federatie

NMO luisterde als onafhankelijke partij naar de wensen van bewoners en bracht alle partijen bij elkaar: de gemeente, een woningcorporatie, een energiecoöperatie en een aannemer. Bewoners werden op een persoonlijke manier betrokken: brieven, herhaalde bezoeken aan de deur, kleine cadeautjes en inloopmomenten in de wijk. De gemeente heeft de aanpak inmiddels ook in andere wijken toegepast.

Impact

Een goed geïsoleerd huis heeft veel voordelen: minder kou en tocht, een lagere energierekening en minder CO₂-uitstoot. Extra impact: tijdens de gesprekken kwamen sociale problemen aan het licht die zijn doorgegeven aan de juiste instanties.

Uitdagingen

De aanpak kostte veel tijd en het was vooraf onzeker of het zou werken. Ook paste de strakke planning van de aannemer niet altijd bij de tijd van bewoners.

**Zo draagt
dit project
bij aan onze
doelen:**

Maatschappelijk effect:
**Nederland is
klimaatneutraal, er is
geen netto CO2
uitstoot meer**

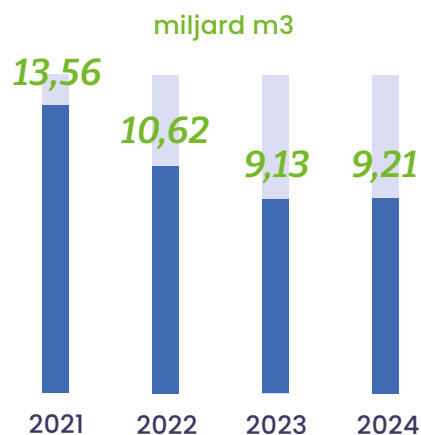

Resultaat 2035-2050:
**Heel Nederland is
aardgasvrij**

22.100 m3 gas
per jaar bespaard*

Trend:

**Totaal gebruik aardgas
woningen en diensten
in Nederland**

Bron: Centraal Bureau voor
de Statistiek

**Indicatie op basis van
gegevens Milieu Centraal*

Strategie:
**We laten zien dat
het kan of voorkomen
kan worden**

Bereikt in 2025

Natuurvriendelijke isolatie
van **65 daken**

Natuur versterken bij de komst van windenergie

De aanleiding

In de provincie Utrecht worden meerdere windparken gebouwd. Bij zo'n project is altijd een natuuronderzoek verplicht, maar dat richt zich alleen op bescherming en compensatie. Natuur en Milieufederatie Utrecht (NMU) zag een kans om natuur juist te versterken. Veel natuurgebieden in Nederland zijn versnipperd. Hierdoor kunnen dieren zich niet verplaatsen naar andere natuurgebieden, wat voor voortplanting belangrijk is.

Anne Slabbekoorn, Projectleider

Energietransitie bij NMU:

“Veel mensen zien nog niet hoe wind-turbines en natuurontwikkeling kunnen samengaan. Door goede voorbeelden te delen en steeds kleine stappen te zetten, werken we toe naar een nieuwe norm.”

De aanleiding

NMU pleitte als eerste voor een aanpassing van het provinciale beleid: onderzoek bij windenergie ook hoe de natuur versterkt kan worden. In de zomer van 2025 werd dat gehonoreerd: het Beleidsprogramma Energietransitie 2026-2030 werd aangepast en natuur werd omschreven als 'koppelkans' bij energieprojecten. Voor een concreet windpark in het westen van de provincie vroeg de NMU om ook te onderzoeken hoe natuurgebieden beter verbonden kunnen worden. De initiatiefnemers stemden in en de onderzoeksopzet werd aangepast.

Rol van de federatie

NMU gaf geschreven input op zowel het beleidsprogramma als de onderzoeksopzet. Zonder die input was de focus blijven liggen op bescherming en compensatie.

Impact

Als het nabijgelegen natuurgebied straks beter verbonden wordt met andere natuurgebieden, krijgen planten en dieren de kans om zich duurzaam te vestigen. We hopen dat dit voorbeeld de standaard zet voor toekomstige windparken.

Uitdagingen

De aanbevelingen staan nu nog op papier, de praktijk moet nog volgen: het ecologisch onderzoek start in 2026.

*Zo draagt
dit project
bij aan onze
doelen:*

Maatschappelijk effect 2050:

90%

van onze natuur is weer
gezond en veerkrachtig

Resultaat 2035-2050:

100%

van de energieproductie
op land is natuurinclusief,
met lokaal zeggenschap

Strategie:

**We verbinden de
straat met de staat**

Bereikt in 2025

1 beleidswijziging: natuur als
koppelkans in Beleidsprogramma
Energietransitie 2026-2030

1 windpark met aangepaste
onderzoeksopzet voor
natuurversterking

Project: **Energietuinen**

In 2025 startte het vervolgproject Energietuinen: zonneparken die niet alleen energie opwekken, maar ook goed zijn voor natuur, educatie en recreatie. Met de ervaringen uit het eerste project rollen we dit concept nu uit over heel Nederland. We werken samen met lokale energiecoöperaties, ontwikkelaars en maatschappelijke partners. Ook werken we nauw samen met onderzoekpartners zoals TNO en Wageningen Universiteit, zodat we wetenschappelijk kunnen aantonen of onze aanpak echt leidt tot meer natuur en biodiversiteit. Zo laten we zien dat duurzame energie en een rijke leefomgeving hand in hand kunnen gaan.

Project Energietuinen

Looptijd	2025–2026
Doel	De realisatie van minimaal een Energietuin per provincie in Nederland.
Federaties	Alle 12 federaties
Mijlpalen 2025	1. Realisatie Ecocertifiedlabel en training hierover voor Energieboswachters. 2. In alle provincies zijn connecties gemaakt met lokale energie-initiatieven. 3. Meerdere provincies hebben de intentie om een eigen Energietuin te realiseren. 4. Landelijk en lokaal subsidiebeleid voor opwek door zon en wind natuurlinclusiever gemaakt.
Tegenvallers 2025	Voor de realisatie van het doel is gezocht naar extra financieringsmogelijkheden. Dat is minder goed gelukt dan gedacht. Wij zetten dat in 2026 voort.

Fotos: Christiaan Teule

Energietuin Assen-Zuid: opwek, natuur én buurt groeien samen

De aanleiding

Op voormalige aardappel- en maisakkers bij Graswijk in Assen staat de Energietuin Assen-Zuid. De tuin wekt al twee jaar stroom op en er zijn, in samenwerking met Natuur en Milieufederatie Drenthe, maatregelen genomen voor natuur en biodiversiteit. Maar een zonnepark wordt pas echt waardevol als het ook onderdeel wordt van de buurt.

De inzet

NMF Drenthe begeleidde in 2025 actief de lokale betrokkenheid rondom de Energietuin. Er werden 13 rondleidingen georganiseerd voor zo'n 130 mensen van Drentse ambtenaren tot experts en ontwikkelaars uit andere provincies. Via de natuurwerkplaats werken vrijwilligers samen aan biodiversiteitsmonitoring. Studenten van Van Hall en de RUG deden veldonderzoek naar zoogdieren, vleermuizen en vogels. Het voedselbos Graswijk is aangelegd en een inheems kruidenrijk grasmengsel is ingezaaid. Vijf RUG-studenten werken aan een monitoringsplan om data zichtbaar te maken voor Assen.

Rol van de federatie

NMF Drenthe verbond partijen die elkaar anders niet snel hadden gevonden: vrijwilligerswerkgroepen, studenten, de gemeente, Asser Energie en ecologische beheerders. Door structureel tijd te investeren in begeleiding en kennisdeling – via rondleidingen en de natuurwerkplaats – werd de Energietuin meer dan een technisch project.

Impact

De Energietuin levert duurzame stroom aan 6.000 huishoudens in Assen. Met deze Energietuin als voorbeeld hebben we landelijk en lokaal subsidiebeleid voor opwek door zon en wind natuurinclusiever gemaakt. De icoonsoort van de Energietuin, de Grauwe Klauwier, heeft zich het afgelopen jaar al laten zien. Nu wachten op het moment dat het eerste broedpaartje zich in het gebied nestelt.

Uitdagingen

De grootste uitdagingen zijn het betrokken houden van de vrijwilligers en het opzetten van duurzame monitoring voor de komende 20 jaar.

Foto: Christiaan Teule

Maatschappelijk effect

90%

van onze natuur is weer
gezond en veerkrachtig

Nederland is
klimaatneutraal,
er is geen netto CO2
uitstoot meer

Zo draagt
dit project
bij aan onze
doelen:

Resultaat 2035-2050:

100%

van de energieproductie
op land is hernieuwbaar
en natuurinclusief,
met lokaal zeggenschap

Trend:

Totaal aantal
huishoudens Nederland:

8.300.000

Huidige hernieuwbare
energieopwek Nederland:

2.961.112
huishoudens

Voor de gehele projectduur

6.000 huishoudens voorzien
van hernieuwbare en
natuurinclusieve energie

Strategie:

We laten zien dat het kan

Bereikt in 2025

130 deelnemers aan rondleidingen
uit meerdere provincies

1 voedselbos aangelegd

12 betrokken vrijwilligers

Project: **Natuurinclusief beleid voor zon- en windparken**

In 2025 speelden de Natuur en Milieufederaties een belangrijke rol bij de opzet van kwaliteitsbudgetten voor natuur en biodiversiteit rondom energieprojecten. In bijna alle provincies en regio's waren we betrokken bij de uitvoering en beoordeling. We pleitten voor het EcoCertified Solar Parks-label: een objectieve methode om zonneparken te beoordelen op natuur- en bodemkwaliteit. Gemeenten namen het label nog niet als formele voorwaarde op, maar gebruiken het wel als inspiratie. We organiseerden bijeenkomsten in alle provincies voor ambtenaren en beleidsmakers. Het resultaat: een sterker netwerk en meer kennis over natuurinclusieve energieopwekking bij de mensen die er dagelijks mee werken.

Project Natuurinclusief beleid voor zon- en windparken

Looptijd	Maart 2024 t/m december 2025
Doel	Lokale overheden stimuleren om natuurinclusieve maatregelen voor wind en zon op land te borgen in beleid en vergunningen.
Federaties	Alle 12 federaties
Mijlpalen 2025	1. 83 Gemeenten hebben natuurinclusief beleid voor zon- en windparken opgenomen in hun beleid. 2. Meegewerkt aan sessies en uitwisseling over kwaliteitsbudget met NP RES, RES-regisseurs en enkele provincies en gemeenten. 3. 35 kennissessies met lokale beleidsambtenaren gerealiseerd in de meeste provincies. 4. Ambtenaren en ontwikkelaars weten NMF-medewerkers steeds vaker te vinden voor aanpassing beleidskaders c.q. opname natuurinclusiviteit in ontwerp- en vergunning traject. 5. In vier provincies serieuze trajecten richting nieuwe Energietuinen. 6. In twee provincies actieve betrokkenheid bij onderzoek en ontwikkeling agri-pv (met ook aandacht voor natuur).
Tegenvallers 2025	1. Netcongestie slokt alle ambtelijke en bestuurlijke aandacht op, daardoor minder animo voor thema natuurinclusiviteit. 2. In sommige provincies een lege pijplijn voor nieuwe energieprojecten, daardoor weinig mogelijkheden voor advisering over beleid of vergunningen. 3. Veel personele wisselingen, zowel bij de NMF's als bij overheden en ontwikkelaars. Daardoor lastig om relaties en kennis over natuurinclusiviteit uit te bouwen.

Project: **Loket Energie & Natuur**

Via het Loket Energie & Natuur op de NMF-website deelden we kennis over natuurinclusieve energieopwekking. Het loket sloot in april 2025, maar de kennispagina blijft beschikbaar. We plaatsten 8 nieuwe kennisbladen en maakten bestaande tools toegankelijk, zoals de Toolbox Natuurinclusieve Energietransitie. Via maandelijkse bijeenkomsten hielden medewerkers hun kennis up-to-date. De meest gestelde vragen gingen over de betaalbaarheid van natuurinclusieve zonneparken, bescherming van vogels en vleermuizen bij kleine windmolens, en hoe je natuur en energieopwekking slim combineert in kwetsbare gebieden zoals weidevogelgebieden.

Project Loket Energie & Natuur

Looptijd	Oktober 2022 t/m maart 2025
Doel	Bevorderen van natuurinclusieve ontwikkeling van wind- en zonneparken door kennisopbouw en -overdracht.
Federaties	N.v.t.
Mijlpalen 2025	1. Inhoudelijk deel geschreven van landelijke richtlijnen voor het Kwaliteitsbudget voor versterking ecologie en landschap bij wind- en zonneparken. 2. Drie kennisbladen, waarvan 2 over circulariteit – toegevoegd aan kennisserie van Droom naar Daad. 3. Kennisbladen Energieboswachter-training in beperkte mate geactualiseerd, voor de training die voorjaar 2025 weer werd gegeven in 6 provincies. 4. Bijgedragen aan totstandkoming EcoCertified Solar Parks-label.
Tegenvallers 2025	Stagnatie ontwikkeling nieuwe wind- en zonneparken, en financiële problemen bij bestaande zonneparken, bieden weinig gelegenheid voor toepassing kennis over natuurinclusiviteit.

Foto: Marijo Hoorneman fotografie

Oplossing: Klimaatadaptatie en –mitigatie

We werken ook aan klimaatadaptatie: het voorbereiden op de gevolgen van klimaatverandering. Met natuurlijke oplossingen helpen we hitte, droogte en wateroverlast op te vangen. In wijken, dorpen en steden ondersteunen we vrijwilligers en lokale initiatieven, zoals de GroenMakers, die werken aan een groenere en gezondere leefomgeving. Rond klimaatadaptatie ontwikkelen we in het buitengebied voorbeeldprojecten, zoals een grote pilot voor het vernatten van veenweidegebieden in Friesland. Goede voorbeelden schalen we op en brengen we verder het land in, zodat natuurlijke oplossingen voor klimaatproblemen gemeengoed worden.

Resultaat 2050:
Alle wijken en landelijk gebied zijn klimaatbestendig ingericht

Trend:

Aantal klimaatbestendig ingerichte wijken en landelijk gebied

Op dit moment is er geen (trend) data over de klimaatbestendigheid van Nederland. Uit onderzoek blijkt dat **28% van alle wijken in Nederland klimaatkwetsbaar** waren in 2023. Dit betekent overigens niet dat de overige 72% klimaatbestendig is.

Project: NL2120

Via het programma NL2120 werken we aan natuurlijke oplossingen voor klimaat en biodiversiteit in het veenweidegebied. We dragen bij aan een grote pilot in Friesland en bouwen aan een Kenniscentrum Verdienmodellen, waarin alle opgedane kennis samenkomt en gedeeld wordt. Daarnaast startten we de GroenMakers opleiding een nieuwe beweging van vrijwilligers die in hun eigen buurt het verschil maken met natuurlijke oplossingen. Denk aan groene daken, wadi's en stadsbossen. Onze wijken worden warmer en natter, maar samen kunnen we dat keren. In 2025 werden de eerste 50 Groenmakers opgeleid om deze beweging te leiden en te inspireren.

Project NL2120

Looptijd	2023-2033
Doel	1. Een actief netwerk van 400 Groenmakers. 2. Deelname van de klimaatambassadeurs aan 30 NBS-uitvoeringsprojecten. 3. Veenweidepilot: toepassing Nature Based Solutions ter voorkoming CO2-uitstoot en bodemdaling.
Federaties	Noord-Holland, Zeeland, Utrecht, Overijssel en Friesland (veenweidepilot)
Mijlpalen 2025	1. Positionering vrijwilligers (Groenmakers) ontwikkeld. 2. Pilot training ontwikkeld en uitgevoerd. 3. Webinar en excursie voor ambtenaren naar Zwolle georganiseerd. 4. Letter of intent Energietuin Akkrum getekend en inrichtingsplan Lisdodde Veen-Waterbedrijf afgerond. 5. Grote kostenreductie en succesvoller zaaien van lisdodde bereikt door nieuw geïmplementeerde methode.
Tegenvallers 2025	1. Door ganzenvraat was er veel schade aan gekiemde Lisdodde plantjes en kwamen veel plantjes niet op. 2. Personele bezetting en bestuurlijke traagheid in de samenwerking zorgt voor vertraging Veenweidepilot.

Bouwen aan het landschap van morgen

De aanleiding

Nederland heeft veel veengrond. In Friesland is dat zelfs 30% van alle grond. Helaas zakt door klimaatverandering de bodem steeds verder weg. Dit heeft invloed op de biodiversiteit en maakt het moeilijker om de grond te gebruiken voor landbouw of veeteelt. Droog veen stoot ook veel CO2 uit.

De inzet

Sinds 2023 werkt NMF Friesland mee aan het project NL2120 'Elevating Nature-based solutions'. In het testgebied in Friesland wordt onderzocht wat er gebeurt als je veen weer nat maakt. En of er riet en lisdodde kan worden verbouwd en Jersey koeien kunnen grazen als potentieel verdienmodel.

Rol van de federatie

De Friese Milieu Federatie (FMF) zorgt onder andere dat kennis over natuur en milieu wordt gebruikt bij het inrichten van het testgebied. Zo wordt er geen kunstmest gebruikt en wordt water op een natuurlijke manier vastgehouden. De FMF verbindt ook de juiste mensen en organisaties en deelt de opgedane kennis met anderen.

Impact

De verwachte resultaten zijn dat de bodem minder snel daalt, er minder CO2 vrijkomt en er meer verschillende planten en dieren kunnen leven. En dat het water schoner is. De eerste resultaten zijn nog pril, maar we zijn voorzichtig positief.

Uitdagingen

De grootste hobbels zijn regels en geld. Vergunningen en marktstructuren zijn nog niet gemaakt voor deze nieuwe manier van werken. De pilot loopt tot 2033 en werkt toe naar manieren waarop boeren hier ook echt geld mee kunnen verdienen.

Foto: Binne Louw Katsma / Stichting VIP Hegewarren

**Zo draagt
dit project
bij aan onze
doelen:**

Aliena van der Hout, Projectleider NL2120
Veenweidegebied pilot:

*“Riet groeit al eeuwenlang in onze lage landen,
maar riet voor daken importeren we onder
andere uit China. De lisdodde kan gebruikt
worden als bouw materiaal en slaat CO2 op.”*

Maatschappelijk effect:
**Nederland is
klimaatneutraal, er is
geen netto CO2
uitstoot meer**

Totale CO2 uitstoot
Nederland 2025:

117 Mton

Voor de gehele projectduur

1.250 tot 3.750 ton extra
CO2-opslag

Resultaat 2035-2050:

Er is

650.000 ha

extra natuur inclusieve
landbouwgrond

Voor de gehele projectduur

250 hectare

natuurinclusieve landbouwgrond
waarvan **10 hectare lisdodde**

Strategie:

**We laten zien dat het
kan of voorkomen
kan worden**

Bereikt in 2025

20 – 50 cm stijging van
het waterpeil

Oplossing: **Circulaire samenleving**

We gebruiken steeds meer grondstoffen dan de aarde kan bijhouden. Dat kan zo niet doorgaan. Een circulaire samenleving, waarin we spullen langer gebruiken, repareren en hergebruiken, is daarom hard nodig. Ons programma Circulaire Samenleving richt zich op de beweging van onderop: hoe zet je bewoners en andere betrokkenen in beweging om de volgende stap te zetten?

Maatschappelijk effect:
**Ons grondstoffen-gebruik
is 15% lager dan in 2016**

Trend:

**Absolute volume grond-
stofgebruik per jaar voor
Nederlandse consumptie**

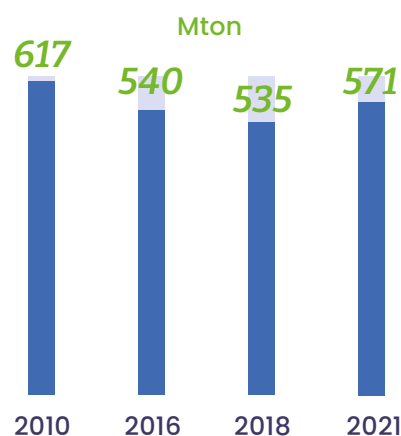

Foto: Heel Nederland Repareert

Programma Circulaire Samenleving

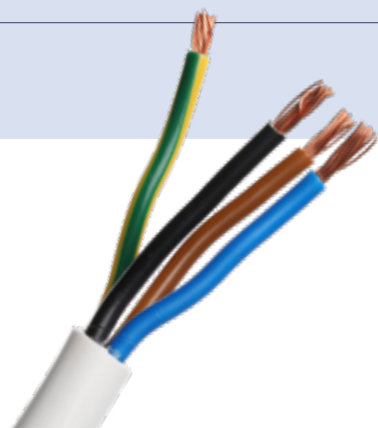
Looptijd	Doorlopend
Federaties	Alle 12 federaties
Mijlpalen 2025	1. Pilot Heel Nederland Deelt uitgevoerd. 2. Servicepunt Circulair meer dan 10.000 bezoekers. 3. Veel aanmeldingen Kringlogo-prijs. 4. Campage Heel Nederland Repareert in meerdere provincies uitgerold.
Tegenvallers 2025	Er is weinig financiering beschikbaar voor circulaire samenleving, zeker bij fondsen of via het rijk. De ambitie is nog steeds om een groot landelijk project op te zetten.

Project: Kringlogo-prijs

In 2025 werd in 7 provincies de Kringlogo-prijs uitgereikt. Deze prijs is voor bewonersinitiatieven die zich inzetten voor een circulaire samenleving. De winnaars waren heel divers: van een plukroute in Brabant tot een naaiatelier in Utrecht.

Project Kringlogoprijs

Looptijd	1 jaar
Doel	In het zonnetje zetten van bewonersinitiatieven die zich circulair inzetten.
Federaties	Noord-Brabant, Drenthe, Flevoland, Groningen, Utrecht, Overijssel, Zeeland
Mijlpalen 2025	1. Maar liefst 73 aanmeldingen 2. Lokale media-aandacht
Tegenvallers 2025	Niet alle federaties deden mee

Kringlogo-prijs 2025: circulaire burgers in het zonnetje

De aanleiding

Spullen worden te snel weggegooid. Grondstoffen raken op. De omslag naar een circulaire samenleving, waarin we hergebruiken, ruilen, delen en repareren, vraagt om mensen die het heft in eigen handen nemen. De Kringlogo-prijs zet elk jaar de mooiste circulaire burgerinitiatieven in het zonnetje, in meerdere provincies tegelijk.

Het project

Tijdens de Week van de Circulaire Economie in maart 2025 werden de winnaars bekendgemaakt. Elk initiatief ontving een geldbedrag van 500 euro en mag een jaar lang het Kringlogo voeren. De winnaars per provincie:

- **Groningen** De Paradijsvogeltuin: een zelfvoorzienende gemeenschap in de Oosterparkwijk waar hergebruik en gemeenschapszin hand in hand gaan.
- **Drenthe** Voedselbos Fruithaag (Duurzaam Westerbork): een plek waar mensen samen zorgen voor een voedselbos en fruithaag die voor iedereen toegankelijk is.
- **Overijssel** Stichting Doors Wide Open: een inloophuis in Hof van Twente met een voedsel-, kleding- en speelgoedbank voor mensen met financiële zorgen.
- **Utrecht** Het Naaiatelier (Kanaleneiland): maakt kleding en textiel opnieuw bruikbaar en geeft mensen die asiel hebben aangevraagd een betekenisvolle rol.
- **Flevoland** Groene Pluk: een project waarbij mensen samen groenten, fruit en kruiden uit hun buurt oogsten om voedselverspilling te voorkomen.

- **Noord-Brabant** Plukroute Hank: die mensen laat zien dat je veel kunt doen als je samen met je burens deelt wat de natuur levert.
- **Zeeland** Stichting Leuke Spullen Vlissingen: een kringloopwinkel gerund door een vrijwilligers, uitgegroeid tot een waardevolle plek in Vlissingen.

Rol van de federatie

De Kringlogo-prijs is een initiatief van de gezamenlijke Natuur en Milieufederaties. Elke provinciale federatie organiseert de uitreiking in haar provincie en zorgt voor publiciteit rond de winnaar.

Impact

De winnaars inspireren anderen om ook aan de slag te gaan. Ze laten zien dat een circulaire samenleving – dankzij vrijwilligers – al bestaat, gewoon in de buurt.

Zo draagt
dit project
bij aan onze
doelen:

Maatschappelijk effect:
**Nederland is
klimaatneutraal, er is geen
netto CO2 uitstoot meer**

Resultaat 2035–2050:
Ons grondstof gebruik is
15% lager
dan in 2016

Strategie:
**We bouwen aan een
versterkte beweging
van onderop**

Bereikt in 2025

Cijfers: **7 provincies doen mee:**
Groningen, Drenthe, Overijssel,
Utrecht, Flevoland,
Noord-Brabant en Zeeland

€500 prijzengeld per winnaar

Project: Heel Nederland Deelt

In 2025 voerden de Natuur en Milieufederaties een pilot uit in Friesland, Utrecht en Overijssel om lenen, delen en ruilen te stimuleren. Zes bewonersinitiatieven werden begeleid en er werden trainingen ontwikkeld. Ook werden concrete activiteiten opgezet, zoals een hobbybieb, een meubelbusje en een deekast. De belangrijkste les: als je bewonersinitiatieven een steuntje in de rug geeft, komt er veel energie en enthousiasme los. Dat is hard nodig, want Milieu Centraal concludeerde in 2025 dat veel mensen wel duurzamer willen leven, maar gewoon niet weten hoe ze kunnen beginnen.

Project Heel Nederland Deelt

Looptijd	1 jaar
Doel	Het stimuleren van delen van spullen
Federaties	Utrecht, Friesland, Overijssel
Mijlpalen 2025	1. 6 bewonersinitiatieven begeleid in het opzetten van acties om spullen te delen. 2. 3 trainingsmodules ontwikkeld voor begeleiding van bewonersinitiatieven. 3. 2 bewonersinitiatieven hadden ook activiteiten georganiseerd in de looptijd van de pilot, om de interesse van mensen in het delen van spullen te bevorderen.
Tegenvallers 2025	1. De pilot moest in zeer korte tijd gedraaid worden, waardoor niet alle activiteiten in de looptijd van de pilot konden plaatsvinden. 2. De zoektocht naar deelnemende bewonersinitiatieven was met name in Utrecht in het begin lastig. De opstarttijd viel ook in de vakantieperiode, waardoor veel mensen pas laat reageerden.

Project: **Servicepunt Circulair**

Met [Servicepunt Circulair](#) helpen we ondernemers en inwoners om stappen te zetten naar een circulaire samenleving. We brengen vraag en aanbod samen en maken circulaire keuzes makkelijker. In 2025 werkten we aan de vernieuwing van het platform: nieuwe teksten, foto's en een interactieve kaart waarmee je circulaire initiatieven bij jou in de buurt kunt vinden. Ook zijn nieuwe initiatieven en aanbieders toegevoegd. Begin 2026 pakken we de verdere doorontwikkeling op, met een nieuwe naam en een communicatieplan.

Project Servicepunt Circulair

Looptijd	Doorlopend
Doel	Tweeledig doel: 1. Inwoners kiezen een circulaire levensstijl en weten lokale alternatieven, groepen en aanbieders met ecologische meerwaarde te vinden. 2. Ondersteuning bij het opzetten van circulaire (buurt)initiatieven.
Federaties	Alle federaties, met extra inzet van Overijssel, Drenthe, Brabant, Zeeland, Friesland, Flevoland en Utrecht
Mijlpalen 2025	1. Zoek het om de hoek kaart is gekoppeld aan het servicepunt. 2. 10.388 aantal unieke bezoekers, best bezochte pagina is de initiatievenkaart (3.165 bezoekers). 3. Plan opgesteld voor doorontwikkeling servicepunt. 4. 23 initiatieven toegevoegd aan de zoek het om de hoek kaart. 5. 9 producten toegevoegd aan de catalogus.
Tegenvallers 2025	1. Vertraging op overgang nieuwe websiteomgeving (externe factoren) daardoor schuift deel werk door naar 2026. 2. Begin van 2025 wat zoekend in de rollen vanwege wisseling van trekkers zowel landelijk als bij de federaties.

2.4 Programma Milieu

Al jaren zetten we ons lokaal in voor een schoon en gezond milieu. We signaleren milieuschade, pleiten voor beter beleid en werken samen met bewoners, boeren en ondernemers aan praktische oplossingen. Waar nodig zetten we juridische middelen in. We helpen mensen sterker staan met kennis, netwerken en citizen science. Goede voorbeelden brengen we voor het voetlicht, zodat bestuurders er niet omheen kunnen. Zo verbinden we lokale kracht met landelijke verandering en bouwen we stap voor stap aan een gezonde leefomgeving voor iedereen. De komende jaren bouwen we dit programma verder uit tot een landelijk programma. Er is daarom voor 2025 nog geen programmaoverzicht. Wel is er een impactverhaal van een project dat in twee provincies werd geïmplementeerd.

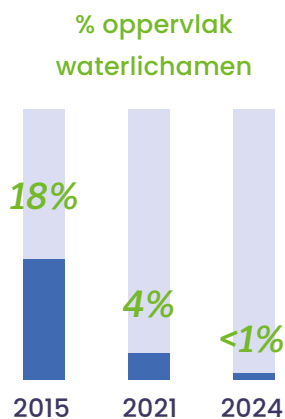

Maatschappelijk effect:
Het volume van
schadelijke stoffen in het
milieu is gehalveerd
t.o.v. 2005

Trend:

% oppervlak
waterlichamen dat aan
de norm voldoet aan de
Kaderrichtlijn Water

Bron: *Compendium voor de
leefomgeving*

Resultaat 2035 – 2050:
Uitstoot en lozing van
schadelijke stoffen
gereduceerd tot 0

Trend:

Kosten milieuschade
(incl. stikstof en
broeikasgassen)

2018: € 31 miljard
2024: € 46 miljard

Acht stoffen zorgen voor
98 procent van de schade. De
broeikasgassen CO₂, methaan
en N₂O zorgen voor iets meer
dan de helft van de berekende
schade. Luchtverontreinigende
stoffen die onder de Europese
NEC-richtlijn vallen (NO_x,
ammoniak, zwaveldioxide,
fijnstof en NMVOS) veroorzaken
bijna alle andere schade.

Bron: *Planbureau voor
de Leefomgeving*

Aangifte tegen SABIC: stoppen met illegaal lozen van PFAS

De aanleiding

Chemiebedrijf SABIC in Bergen op Zoom loost al sinds de jaren '90 PFAS-stoffen in de Westerschelde. Jarenlang zonder vergunning en zonder metingen. Die stoffen komen via het water ook in de duinen van Noord- en Zuid-Holland terecht, waar verhoogde concentraties worden gemeten. PFAS breken nauwelijks af en hopen zich op in mensen, dieren en natuur. De gevolgen werken tientallen jaren door.

Marc Janssen, directeur Stichting Duinbehoud, is zeer bezorgd:

“De PFAS in het zeeschuim vormt een gezondheidsrisico voor badgasten en in de duinen belemmert de hoge concentratie PFAS de uitvoering van natuurherstel projecten.”

De inzet

Stichting Duinbehoud, Stichting Gezond Water, Stichting InStrepitus en Stichting Wijkcommissie Noordgeest hebben aangifte gedaan tegen SABIC. Uit onderzoek blijkt dat het bedrijf al decennia wist van de risico's, maar geen maatregelen nam. Onlangs kreeg SABIC alsnog een vergunning voor de toekomst. Daarom vinden de betrokken organisaties strafrechtelijk onderzoek noodzakelijk. Rond de aangifte wordt ook een publiciteitscampagne gevoerd.

Rol van de federatie

De Natuur en Milieufederaties Noord- en Zuid-Holland ondersteunen dit traject vanuit het project 'Stop het stille gif'. Via de PFAS-voucher-regeling konden Stichting Duinbehoud en Stichting Gezond Water een advocaat inschakelen om de aangifte juridisch te onderbouwen en in te dienen.

**Zo draagt
dit project
bij aan onze
doelen:**

Impact

De aangifte is ingediend. Het gewenste resultaat is strafrechtelijke vervolging van SABIC en het stoppen van verdere vergunningverlening door overheden voor illegale lozingen.

Maatschappelijk effect:
**Het volume van
schadelijke stoffen in het
milieu is gehalveerd
t.o.v. 2005**

Resultaat 2035 – 2050:
**Uitstoot en lozing van
schadelijke stoffen
gereduceerd tot 0**

Trend:

Er zijn in Nederland
4989 met PFAS vervuilde
locaties geregistreerd. Binnen
Europa ligt dat alleen in België
hoger met 6791 locaties.

Bron: European Union

SABIC heeft erkend 30 jaar lang
50 – 52 kg PBAS in de Wester-
schelde te hebben geloosd,
maar waarschijnlijk is dit nog
veel meer. De toegestane
hoeveelheid is 2,75 kg per jaar.

Strategie:
**We verbinden de straat
met de staat**

Bereikt in 2025

Verhoogde PFAS-concentraties
gemeten langs de kust van
Noord- en Zuid-Holland

Aangifte gedaan tegen
chemiebedrijf SABIC

Luchtmeetnet: bewoners meten zelf de luchtkwaliteit

De aanleiding

De gemiddelde luchtkwaliteit in Flevoland voldoet aan de wettelijke normen. Maar wat dat betekent voor de kwaliteit bij inwoners in de straat of achtertuin, was tot voor kort onbekend. Fijnstof in de lucht is schadelijk voor de gezondheid, maar onzichtbaar. Om daar meer inzicht in te krijgen, was een nieuw meetnetwerk nodig.

Wanda Ham, deelnemer uit Zeewolde:

“Door het meten van fijnstof ben ik erachter gekomen dat de luchtkwaliteit gedurende de dag verandert. Ik heb geleerd dat de weersomstandigheden veel invloed hebben op de fijnstofmetingen. Mijn ervaring is positief. Het is eenvoudig en je leert er veel van.”

Het project

Op verzoek van de provincie zette NMF Flevoland een burgermeetnetwerk op voor luchtkwaliteit. Bewoners uit Almere, Lelystad, Dronten, Zeewolde, Noordoostpolder en Urk werden opgeleid en ondersteund bij het installeren van een fijnstofmeter. In 2025 waren er 200 werkende meters verspreid over de hele provincie.

Rol van de federatie

NMF Flevoland begeleidde bewoners bij de installatie, organiseerde informatiebijeenkomsten en beheerde de website en nieuwsbrief. Bewoners praatten ook mee over de verdere ontwikkeling van het meetnet.

Impact

De meetdata gaan naar TNO en RIVM voor gebruik in luchtkwaliteitsmodellen. Verder is het project bedoeld om bewustwording te creëren: bewoners krijgen inzicht in wat ze inademen en hoe hun eigen gedrag de luchtkwaliteit beïnvloedt.

Uitdagingen

De komende jaren zal er geïnvesteerd moeten worden om het meetnet in stand te houden en de vrijwilligers gemotiveerd.

Zo draagt
dit project
bij aan onze
doelen:

Maatschappelijk effect:
Het volume van schadelijke
stoffen in het milieu is
gehalveerd t.o.v. 2005

Resultaat 2035 – 2050:
Uitstoot en lozing van
schadelijke stoffen
gereduceerd tot 0

Strategie:
We bouwen aan een
versterkte beweging
van onderop

Bereikt in 2025

200 fijnstofmeters geplaatst in
de hele provincie

200 bewoners betrokken voor
plaatsing meters

6 Flevolandse gemeenten en de
provincie betrokken

2.5 Communicatie

Overal in Nederland werken mensen aan een groenere en gezondere leefomgeving. Vaak gebeurt dat lokaal, in kleine of grote initiatieven. Met onze communicatie verbinden we die initiatieven, maken ze zichtbaar en helpen we ze groeien. Zo werken we aan een normverschuiving: groen en gezond is het nieuwe normaal (strategie). En dragen we bij aan het behalen van de resultaten in onze veranderstrategie.

Dat begint bij contact met onze achterban. In 2025 organiseerden we bijeenkomsten door het hele land, waar lokale groepen, bewoners en partners elkaar ontmoetten, ervaringen deelden en input gaven voor ons werk. Die input gebruiken we om signalen uit de praktijk door te laten klinken in beleid: lokaal, regionaal en landelijk.

“Als steeds meer mensen laten zien dat het anders kan, komt het moment dichterbij dat het ook anders gáát.”

Verhalen uit het land

We zoeken actief de verbinding met beleidsmakers en de media. Door praktijkvoorbeelden, onderzoeken en verhalen te delen, laten we zien wat er speelt én wat er mogelijk is. In 2025 waren de Natuur en Milieufederaties ruim 2.000 keer zichtbaar in lokale, regionale en landelijke media.

Ook online werken we aan een grotere en betrokken achterban. Ruim 81.000 mensen ontvangen onze nieuwsbrieven en via social media bereiken we meer dan 100.000 volgers. Federaties maken daarbij steeds bewustere

keuzes over welke kanalen ze inzetten, zodat tijd en aandacht terechtkomen waar ze het meeste effect hebben.

Een belangrijk moment in het jaar is de Nacht van de Nacht. Met deze campagne vragen we aandacht voor het belang van donkerte en de gevolgen van lichtvervuiling. Op honderden plekken in Nederland doen bedrijven, gemeenten en inwoners mee door lichten te doven en activiteiten te organiseren, zoals nachtwandelingen en sterrenkijkavonden. In 2025 breidden we de campagne verder uit met filmvertoningen en de start van een opleiding voor Nachtwachters.

Laten zien dat het anders kan

Zo bouwen we stap voor stap aan iets groters: meer verbondenheid, meer zichtbaarheid en een sterkere basis om natuur en milieu op de agenda te zetten. Want als steeds meer mensen laten zien dat het anders kan, komt het moment dichterbij dat het ook anders gáát.

499.093

bezoekers op de
websites

De Natuur en Milieufederaties hadden in 2025:

27.193

bezoekers bij
onze activiteiten

1.530

aangesloten
lokale groepen en
organisaties

81.711

nieuwsbrief-
abonnees

En kwamen ruim

2.029

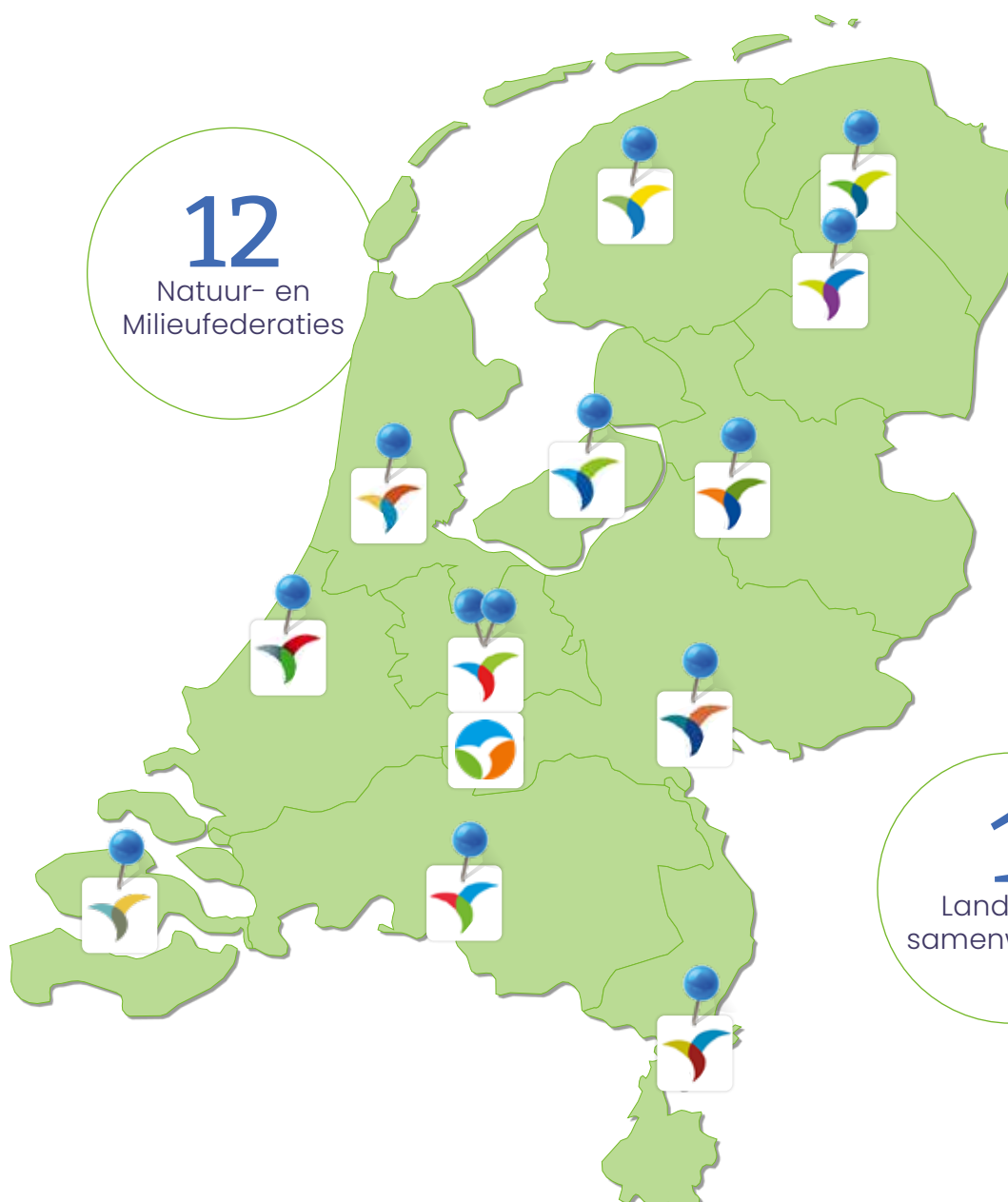
keer in de media

Hoofdstuk 3

De organisatie

3.1 Doelen en profiel van de stichting de Natuur en Milieufederaties

Stichting de Natuur en Milieufederaties is de landelijke organisatie waarin de twaalf provinciale federaties samenwerken. De stichting heeft twee hoofddoelen die zijn vastgelegd in de statuten.

65
werkers

Het eerste doel is het versterken van het werk van de provinciale federaties. Dat gebeurt door samen te werken, gezamenlijke programma's en projecten uit te voeren, kennis en informatie te delen, en belangenbehartiging.

Het tweede doel is het ophalen en beheren van geld. Dat geld wordt gebruikt om de provinciale federaties financieel te ondersteunen, zodat zij kunnen opkomen voor natuur, milieu en landschap.

Daarnaast verbindt de koepelorganisatie de provinciale federaties met het landelijke beleid. Zo zorgt zij ervoor dat het werk van de federaties en hun samenwerkingsprojecten ook op nationaal niveau zichtbaar en invloedrijk zijn.

3.2 Vertaling van doelstellingen in beleid

De 12 Natuur- en Milieufederaties werken samen om gezamenlijke doelen te bereiken en meer impact te maken. De koepelorganisatie Stichting de Natuur en Milieufederaties ondersteunt de federaties in hun samenwerking en zorgt voor inkomsten voor gezamenlijke projecten.

We werken op verschillende manieren aan onze doelen. We versterken de beweging van onderop en het groene maatschappelijk middenveld. We stimuleren duurzaam beleid en werken samen met bedrijven die vooroplopen in duurzaamheid. Met onze eigen projecten, in de provincies én op landelijk niveau, dragen we direct bij aan een duurzamere samenleving.

Daarbij zijn we constructief en in gesprek met alle betrokkenen. We bouwen niet alleen bruggen, maar laten ook in de praktijk zien hoe het anders kan. We werken van de straat naar de staat: wat we aan de keukentafel horen, brengen we ook naar Den Haag. Kortom: we doen het samen.

3.3 Meerjarenbeleidsplan

In 2025 hebben we met trots een nieuwe meerjarenstrategie vastgesteld: ‘Allemaal voor een Groen en Gezond Nederland’. In deze strategie staat de beweging van onderop centraal. We geloven dat echte verandering begint bij mensen zelf, in hun eigen buurt en omgeving.

We werken met een nieuw denkkader, gebaseerd op de ideeën van Donella Meadows over systeemverandering. Dat betekent onder meer dat we minder technisch en rationeel over duurzaamheid gaan praten. In plaats daarvan willen we mensen aanspreken vanuit gedeelde waarden en emotie, vanuit het hart. Zo hopen we een breder publiek te bereiken en nieuwe normen dichterbij te brengen. We blijven ook in deze strategie duizenden vrijwilligers en initiatieven per jaar ondersteunen die Nederland groener en gezonder maken.

Inhoudelijk zijn er een aantal wijzigingen. Het thema circulaire samenleving valt voortaan onder klimaat. Biodiversiteitsherstel blijft ongewijzigd. Milieu is als nieuw thema toegevoegd. Voor dit laatste thema zijn we de komende jaren op zoek naar financiering. Als overkoepelend thema hebben we de Gezonde Leefomgeving toegevoegd. Dit is een nieuwe invalshoek om naar natuur, klimaat en milieu te kijken: vanuit wat Nederlanders breed delen en belangrijk vinden, en vanuit de initiatieven die wij ondersteunen.

3.4 Structuur van de stichting de Natuur en Milieufederaties

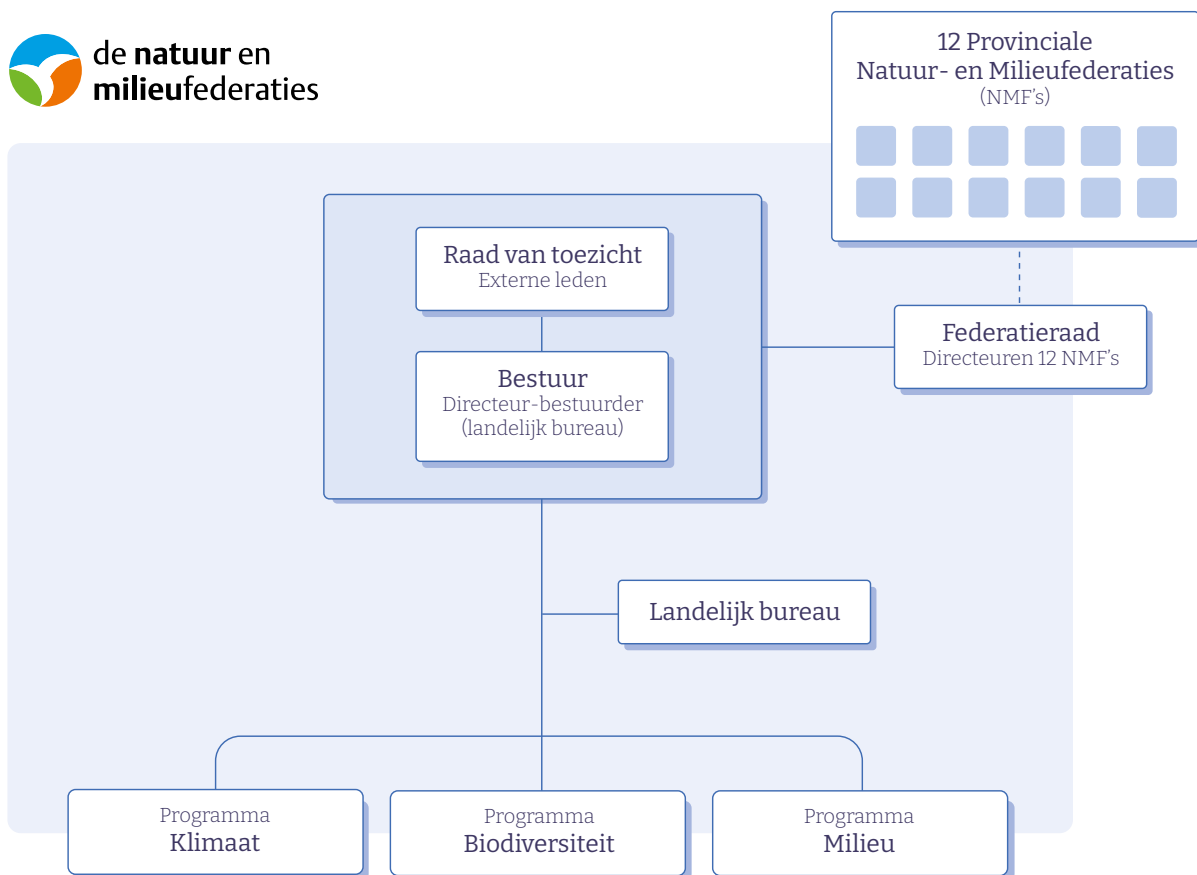
Sinds juni 2023 werkt de Natuur en Milieufederaties met een bestuursvorm waarbij bestuur en toezicht gescheiden zijn.

De directeur-bestuurder leidt de organisatie. De raad van toezicht bestaat uit vijf tot zeven externe leden en houdt toezicht op het werk van de directeur-bestuurder en op de gang van zaken binnen de stichting. De raad keurt onder meer de begroting, het jaarwerkplan, de jaarrekening en het jaarverslag goed.

De federatieraad bestaat uit de twaalf directeuren van de provinciale federaties.

De federatieraad heeft vooral een adviesrol. Daarnaast heeft de federatieraad goedkeuringrecht op twee belangrijke onderwerpen: de verdeling van de Loterijgelden en de meerjarenstrategie.

Een bestuurssecretaris ondersteunt zowel de directeur-bestuurder als de raad van toezicht, en bereidt de vergaderingen van de federatieraad voor.

3.5 Personeelsmanagement

Het beleid van de koepel wordt voorbereid en uitgevoerd door een vast team. Eind 2025 bestond dit team uit 8,2 fte in dienst en 1,3 fte ingehuurd personeel. Dat is een kleine stijging ten opzichte van het jaar ervoor.

In 2025 is de rechtspositieregeling voor medewerkers op een aantal punten aangepast. Deze wijzigingen zijn ingegaan op 1 januari 2026. De belangrijkste veranderingen zijn een nieuwe vergoeding voor persoonlijke ontwikkeling en vitaliteit, en meer vrije dagen: er is een extra vrije dag toegevoegd en een deel van de feestdagen is omgezet naar vakantiedagen.

De salarissen zijn gekoppeld aan functie-groepen en gebaseerd op de CAO Bos en Natuur, onderdeel de Landschappen. Uit een vergelijkingsonderzoek van Goede Doelen Nederland bleek dat de salarissen in lijn liggen met andere organisaties in de sector.

In 2025 is onder alle twaalf federaties en de koepel een gezamenlijk medewerkerstevredenheidsonderzoek uitgevoerd. De uitkomsten waren overwegend positief. Vooral op het gebied van samenwerken en communicatie scoorde de organisatie erg goed, zowel tussen collega's onderling als met leidinggevenden. Ook over de inhoud van het werk en de werkomstandigheden waren medewerkers positief. Aandachtspunten zijn de werkdruk en de begeleiding van nieuwe medewerkers.

Vrijwilligers

Voor de Koepel waren dit jaar geen vrijwilligers actief. Wel is er een divers gezelschap aan vrijwilligers direct en indirect betrokken bij de verschillende projecten. Dit jaar werden er 76 nieuwe Energieboswachters getraind, totaal zijn dit er nu ongeveer 350. Daarnaast investeerden verschillende provincies in het trainen van Groene Bondgenoten en Nachtwachters.

Alle federaties samen hebben meer dan 1500 aangesloten organisaties, waarin bij elkaar duizenden vrijwilligers actief zijn: van vogelwerkgroepen, energiecoöperaties, voedselboscollectieven tot bewonersinitiatieven die samen de groene beweging in hun provincie vormgeven.

3.6 Integriteitsbeleid

Het integriteitsbeleid van de Natuur en Milieufederaties beschrijft hoe we omgaan met waarden en normen. Het legt vast wat ieders rol en verantwoordelijkheid is, en hoe het beleid wordt nageleefd binnen de organisatie. Het beleid geldt voor alle dertien organisaties en voor iedereen die er werkt: medewerkers in dienst, zzp'ers, vrijwilligers en stagiairs.

In 2025 is het integriteitsbeleid volledig herzien en opnieuw vastgesteld. Samen met een vernieuwde gedragscode, een meldprocedure en een geschenkenregister vormt het nu één samenhangend geheel. Dit kader maakt duidelijk welk gedrag wel en niet toelaatbaar is. We blijven daarnaast werken met externe vertrouwenspersonen.

Het nieuwe beleid bevat ook afspraken over werving en selectie, nevenwerkzaamheden, financiële belangen, geschenken en het beschermen van informatie. Hiermee voldoen we aan de nieuwe richtlijnen van het CBF en hebben we een stevige basis voor de komende jaren.

Een aantal onderdelen van het nieuwe beleid is al in 2025 in gebruik genomen. Zo werken we met een moreel beraad en een klankbordgroep integriteit, bestaande uit medewerkers van verschillende federaties. Zij houden het integriteitsbeleid levend. Ook werken we met een actuele risicoanalyse op het gebied van integriteit.

Klankbordgroep integriteit

De klankbordgroep bestaat uit drie medewerkers van verschillende federaties en de bestuurssecretaris van de koepel. In 2025 is de groep drie keer bij elkaar gekomen.

De klankbordgroep heeft een eerste rondvraag gedaan onder medewerkers van de federaties over kennis en beleving van integriteit. De uitkomst was dat integriteit nog weinig leeft binnen de organisatie en dat er nog beperkte kennis is over wat het precies inhoudt. De klankbordgroep heeft daarop een aantal adviezen uitgebracht aan de federatieraad, om integriteit op een laagdrempelige manier bespreekbaar te maken.

Integriteitsverklaring

De directeur-bestuurder en alle leden van de raad van toezicht hebben een integriteitsverklaring ondertekend. De tekst van deze verklaring is als bijlage opgenomen in dit jaarverslag.

Vertrouwenspersonen en meldpunt

De Natuur en Milieufederaties werken met twee externe vertrouwenspersonen. In 2025 zijn er geen integriteitsmeldingen gedaan. Aan het begin van elk jaar voert een van de vertrouwenspersonen een gesprek met de directeur en twee medewerkers van de koepel. Uit dat gesprek in 2025 bleek dat medewerkers de werkomgeving als sociaal veilig ervaren. De drempel om moeilijke zaken bespreekbaar te maken is laag en het onderlinge vertrouwen is groot. Wel is er behoefte aan meer aandacht voor bewustwording rond integriteit en sociale veiligheid.

3.7 MVO-beleid

Als organisatie werken we aan belangrijke duurzaamheidsthema's. Wat we uitdragen, passen we ook toe in onze eigen bedrijfsvoering.

Enkele voorbeelden: we kiezen bewust voor duurzame banken, ons kantoor is circulair ingericht en bij bijeenkomsten serveren we altijd vegetarische of plantaardige lunches. Bij afscheid of als dank voor sprekers kiezen we voor duurzame cadeaus. Reiskosten vergoeden we alleen voor het openbaar vervoer, autogebruik vergoeden we alleen voor lastig bereikbare locaties. En we werken zo veel mogelijk samen met externe partijen die dezelfde waarden delen.

3.8 Risicoparagraaf

De koepel doet er alles aan om risico's goed te beheersen. Het gaat daarbij niet om het vermijden van risico's, maar om het herkennen en beheersen ervan. Door risico's tijdig te signaleren, kunnen we snel actie ondernemen om schade te voorkomen of te beperken.

We kijken daarbij naar risico's op het gebied van samenwerking, bestuur en management, financiën, informatie-beveiliging, integriteit en juridische verantwoordelijkheden. Risicomanagement is onderdeel van onze planning- en controlecyclus en van projectmanagement, en geldt voor iedereen in de organisatie.

In 2025 heeft de raad van toezicht een nieuwe risicoanalyse vastgesteld. Zie het overzicht voor de belangrijkste risico's.

Risico	Beheersmaatregel
Externe ontwikkelingen	
Oorzaak: Conflicten in de wereld, zoals de oorlog in Oekraïne of spanningen rondom Groenland, kunnen politieke of economische gevolgen hebben voor Nederland. Risico's: Deze conflicten kunnen ervoor zorgen dat geplande activiteiten en projecten vertraging oplopen of niet kunnen doorgaan, en dat gelden worden verschoven naar andere doelen. Gevolgen: Onverwachte bezuinigingen waardoor we onze doelen en beoogde impact niet of niet volledig bereiken.	Dreiging vroeg signaleren en waar mogelijk strategische scenario's opstellen. Verder werken aan een brede financiële basis, zie ook de meerjarenstrategie en acquisitiestrategie, en onderzoeken of bepaalde gelden voor langere tijd vastgezet kunnen worden.
Reputatie	
Oorzaak: Een of meerdere provinciale federaties komen in de problemen door financiële, personele of andere kwesties. Risico's: Reputatieschade voor het hele netwerk en minder mogelijkheden om impact te maken. Gevolgen: Het landelijk dekkende netwerk valt weg, de meerjarenstrategie kan niet worden uitgevoerd, en kwetsbaarheden bij federaties komen in de schijnwerpers te staan. Dit kan leiden tot een sneeuwbal van vragen of acties. Een doorstart van de omgevallen federatie is mogelijk niet haalbaar.	In 2026 samen met de federatieraad een aantal scenario's opnieuw bekijken. Daarbij kijken we naar de ambities en samenwerkingswensen, maar ook realistisch naar wat de samenwerking in zulke omstandigheden daadwerkelijk kan bieden.
Positionering	
Oorzaak: De gezamenlijke uitstraling en bekendheid van de Natuur en Milieufederaties komen onvoldoende van de grond in de nieuwe meerjarenstrategie. Risico's: Een herkenbaar gezicht naar buiten is een voorwaarde om kleinschalige donateurs aan te trekken. Gevolgen: Te weinig kleine donateurs en een te lage doorstroom naar vaste donateurs, waardoor de investering onvoldoende oplevert.	• Vooraf heldere afspraken maken en elkaar daarop aanspreken. • Goed opdrachtgeverschap vanuit de koepel en de federaties organiseren en dit regelmatig samen evalueren en bijsturen. • Werken met een stuurgroep en kopgroep die kleinere federaties waar mogelijk ondersteunt. • De NMF academy inzetten en samen blijven leren.
Fondsenwerving	
Oorzaken: Er zijn nog onvoldoende overtuigende verhalen om donateurs aan te trekken, en de lokale netwerken om de juiste doelgroepen te bereiken zijn nog niet goed genoeg op orde. Risico's: Te weinig kleine donateurs binnenhalen. Gevolgen: Te weinig kleine donateurs, een te lage opbrengst en een te lage doorstroom van kleine naar vaste donateurs.	• Bestaande verhalen rond projecten tijdig omvormen naar verhalen die kleinschalige donateurs aanspreken. • In 2026 vol inzetten op grote donateurs en vermogensfondsen, zodat er al inkomsten binnenkomen. • In 2026 eerst een doelgroepenanalyse uitvoeren en daarna pas starten met de werving van kleine donateurs. • Het "hand aan de kraan"-principe invoeren, zodat we samen tijdig kunnen bijsturen waar nodig. • In 2026 een fondsenwerver in dienst nemen.

Hoofdstuk 4

Bestuursverslag

Stichting de Natuur en Milieufederaties ondersteunt als koepelorganisatie (de Koepel) de twaalf provinciale federaties bij hun samenwerking, kennisdeling en uitwisseling. Daarnaast werft de Koepel inkomsten voor gezamenlijke projecten en is zij het aanspreekpunt richting de landelijke overheid, politiek en andere belangrijke partijen.

4.1 Activiteiten van de koepel en directeur-bestuurder

In 2025 lag de focus van de directeur-bestuurder op het opstellen van een nieuwe meerjarenstrategie voor de komende tien jaar. Deze strategie is in december 2025 goedgekeurd. Om de strategie goed te onderbouwen is tijdelijk een fondsenwerver ingehuurd en is er gewerkt aan de gezamenlijke positionering van de federaties. Ook de landelijke samenwerking versterken en de financiële basis verbreden bleven belangrijke aandachtspunten.

Verder is er een landelijke dag over projectmanagement georganiseerd, die goed bezocht werd en in 2026 wordt herhaald. Het Teamoverleg XL is voortgezet om landelijke projectleiders beter te ondersteunen en kennisdeling te stimuleren. Ook is het communicatieteam tijdelijk versterkt, zodat alle drie de programma's en hun projecten de aandacht bleven krijgen die ze verdienen.

NMF Academy

De Academy droeg ook in 2025 bij aan het versterken van de vaardigheden van medewerkers. Denk aan programmadagen, online kennislunches, introductiedagen en gezamenlijke trainingen. In 2025 stond de communicatietechniek framing centraal: we trainden een vaste groep collega's in het framen van actuele issues voor de doelen van de NMF's. De structuur van de Academy is aangepast zodat medewerkers het hele jaar door een gevarieerd aanbod krijgen.

Adviesrol federatieraad

De federatieraad vergaderde zes keer in 2025, waarvan één keer in een tweedaagse verdiepende bijeenkomst. De leden bereidden de agenda steeds zelf voor, in wisselende samenstelling. De federatieraad stemde formeel in met de verdeling van de gelden van de Postcode Loterij voor 2025 en met de nieuwe meerjarenstrategie.

Impactmeting

Eind 2025 vond opnieuw een impactmeting plaats, samen met de twaalf federaties. De uitkomsten zijn opgenomen in dit jaarverslag als impactrapport. In 2026 wordt de opzet van de impactmeting geëvalueerd en aangepast.

4.2 Activiteiten van de raad van toezicht

2025 was een bewogen jaar voor de raad van toezicht. Tot ons grote verdriet overleed voorzitter Han de Wit onverwacht medio 2025. Daarnaast nam Antoon Kanis afscheid, omdat hij toetrad tot de senaat. De zoektocht naar twee nieuwe leden is in 2025 gestart. Zij treden in 2026 toe tot de raad. Gertjan Endedijk, bestaand lid van de raad, heeft het voorzitterschap op zich genomen.

Het jaar stond verder in het teken van de meerjarenstrategie en het opstellen van een toezichtsvisie. Beide zijn in december 2025 vastgesteld. Ook de reguliere taken kwamen aan bod, zoals de goedkeuring van het jaarverslag, de jaarrekening, de begroting, het jaarwerkplan en de risicoanalyse. De raad van toezicht vergaderde zeven keer in 2025.

Foto: Max Houwing

Hoofdstuk 5

De financiële positie van de stichting

In dit hoofdstuk geven we een overzicht van de financiële resultaten van 2025.

We lichten toe hoe de inkomsten zijn besteed en hoe we omgaan met onze reserves.

5.1 Staat van Baten en Lasten

Het financiële resultaat over 2025 is € 13.981 positief. Begroot was een resultaat van € 0. Projecten worden in principe budgetneutraal uitgevoerd, wat betekent dat een groter of kleiner projectvolume niet direct invloed heeft op het resultaat. In enkele gevallen kan een project een klein negatief resultaat hebben.

In totaal is € 5.587.875 uitgegeven aan de doelstellingen. Dat is 94,5% van de totale inkomsten (in 2024 was dit 95,0%). De verdeling was als volgt: 5,6% ging naar positionering en professionalisering, 42,6% naar het programma Klimaat & Energie, 19,0% naar het programma Biodiversiteit en 2,0% naar het programma Circulaire samenleving. Aan de provinciale federaties werd 29,5% uitgekeerd als bijdrage voor hun eigen activiteiten, en 1,3% ging naar activiteiten van de stedelijke milieucentra.

5.2 Balans en beleid ten aanzien van reserves

In 2025 is het reservebeleid opnieuw tegen het licht gehouden. Dit gebeurt eens in de drie jaar. De reserves van de stichting bestaan uit een continuïteitsreserve, mogelijke bestemmingsreserves en een overige reserve. De stichting streeft naar een zo klein mogelijk eigen vermogen. Over de hoogte van de bestemmingsreserves beslist het bestuur. Als de continuïteitsreserve het gewenste niveau heeft bereikt, wordt een eventueel resterend positief resultaat toegevoegd aan de overige reserve. Die overige reserve wordt het jaar daarna bestemd, zodat het eigen vermogen zo beperkt mogelijk blijft.

De continuïteitsreserve dient drie doelen: het opvangen van wegvallende financiering zodat de werkorganisatie minimaal vier maanden door kan draaien, het opvangen van onvoorziene uitgaven, en het opvangen van tegenvallers bij projecten. De beoogde omvang van de continuïteitsreserve is € 450.000.

De bestemmingsreserve projecten is bedoeld om aflopende financiering op projecten op te vangen, zodat projecten goed kunnen worden afgerond. Deze reserve bedraagt maximaal € 150.000.

5.3 Begroting 2026

Begroting Natuur en Milieufederaties	Begroting 2025	Begroting 2026
Baten		
Baten van particulieren	€ -	€ 10.000
Baten van loterijorganisaties	€ 3.320.963	€ 3.933.491
Baten van bedrijven	€ 110.000	€ 60.000
Baten van subsidies van overheden	€ 2.568.356	€ 1.770.688
Baten van andere organisaties zonder winststreven	€ 375.000	€ 294.775
Totale baten	€ 6.374.319	€ 6.068.954

Begroting Natuur en Milieufederaties	Begroting 2025	Begroting 2026
Lasten		
Bestedingen naar doelstelling:		
Doelstelling bijdragen aan Natuur en Milieufederaties	€ 1.416.000	€ 1.416.000
Doelstelling bijdragen aan milieucentra	€ 70.200	€ -
Doelstelling Klimaat	€ 2.685.822	€ 1.821.305
Doelstelling Biodiversiteit	€ 1.367.349	€ 1.866.721
Doelstelling Circulaire Samenleving	€ 197.075	€ -
Doelstelling Milieu	€ -	€ 69.761
Doelstelling Positionering & professionalisering	€ 286.349	€ -
Doelstelling Positionering	€ -	€ 288.728
Doelstelling Professionalisering	€ -	€ 87.952
Besteed aan de doelstelling	€ 6.022.795	€ 5.550.466
Kosten Beheer en administratie	€ 285.557	€ 298.468
Kosten Werving	€ 67.967	€ 255.020
Totale lasten	€ 6.376.319	€ 6.103.954

Saldo operationale activiteiten	€ -2.000	€ -35.000
Saldo financiële baten en lasten	€ 2.000	€ 35.000
Totaal Saldo	€ -	€ -

Hoofdstuk 6

Vooruitblik 2026 door de directeur-bestuurder

Verandering is op dit moment de enige constante. We bereiden ons voor op een wereld die voortdurend in beweging is, waarin inkomsten en prioriteiten snel kunnen verschuiven. Dat geldt zowel voor onze inhoudelijke agenda als voor onze organisatiecontinuïteit.

Om financieel stabiel te blijven, zetten we stevig in op het verbreden van onze inkomstenbasis, met een langjarige strategie om donateurs aan ons te binden.

Inhoudelijk plaatsen we de kracht van lokale bewegingen nog nadrukkelijker in het middelpunt. Want echte verandering begint bij mensen zelf. Deze lokale veranderaars worden nog te weinig gezien. Door hen centraal te stellen, maken we

de roep om verandering zichtbaar en tastbaar. Hun verhaal is overtuigender dan het zoveelste rapport of onderzoek, en biedt mensen handelingsperspectief.

In 2026 staat de uitvoering van de nieuwe meerjarenstrategie centraal, in nauwe samenwerking met de twaalf federaties. We organiseren een roadshow rond onze nieuwe meerjarenstrategie, brengen de raden van toezicht van alle twaalf federaties bij elkaar en houden een projectendag om de uitvoering concreet te maken. Daarnaast werken we aan een nieuwe merkstrategie en positionering, en starten we met onze meerjarenacquisitiestrategie. Om dit te realiseren nemen we in 2026 een fondsenwerver en een senior communicatiestrategie aan.

Bijlage 1

Integriteitsverklaring

Bestuurders en toezichthouders zijn onafhankelijk en handelen integer. Zij zijn alert op belangenverstrengeling, vermijden ongewenste belangenverstrengeling en gaan op een transparante en zorgvuldige wijze om met het voorkomen van tegenstrijdige belangen. Zij onderschrijven het integriteitsbeleid en de bijbehorende gedragscodes van de Natuur en Milieufederaties.

“Bestuurders en toezichthouders kunnen meerdere belangen of functies hebben die elkaar raken. Dit kan voor organisaties nuttig en zelfs nodig zijn, bijvoorbeeld in het kader van de fondsenwerving door bestuurders of de netwerkfunctie van toezichthouders.”

“Ongewenste belangenverstrengeling moet worden voorkomen. Bijvoorbeeld als de belangen een zodanige invloed op elkaar hebben dat de onafhankelijkheid van een bestuurder of toezichthouder in het geding komt. Daardoor kan de organisatie worden beschadigd en vertrouwen en/of legitimiteit verliezen.”

“Tegenstrijdig belang is een zodanig direct of indirect persoonlijk belang van een bestuurder of toezichthouder dat deze niet meer in staat is om de belangen van de organisatie op een integere, objectieve en onbevooroordeelde wijze te behartigen.”

- Bestuurders en toezichthouders zorgen voor een cultuur van openheid en aanspreekbaarheid binnen de organisatie.
- Het bestuur en de raad van toezicht verwijzen zich van de onafhankelijkheid van hun leden. Bestuurders en toezichthouders hebben geen zakelijke of persoonlijke belangen of relaties met de organisatie anders dan als bestuurder of toezichthouder, tenzij anders schriftelijk is overeengekomen. Zij aanvaarden zonder voorafgaande goedkeuring van de raad van toezicht geen (neven)functies die gezien de aard of het tijdsbeslag raken aan hun functioneren.
- Bestuurders en toezichthouders laten het belang van de organisatie prevaleren boven eigen belangen en onthouden zich van persoonlijke bevoordeling.
- Bestuurders/toezichthouders melden elke vorm van (mogelijke) belangenverstrengeling en (potentieel) tegenstrijdig belang aan de voorzitter van de raad van toezicht en verschaffen hem daarover alle relevante informatie. De raad van toezicht besluit dan buiten de aanwezigheid van de betrokken toezichthouder(s) en/of bestuurder(s) of er sprake is van ongewenste belangenverstrengeling of tegenstrijdig belang en treft passende maatregelen. De raad van toezicht geeft hierover openheid binnen de organisatie en naar externe belanghebbenden.

- Als op basis van een melding geconstateerd wordt dat er sprake is van ongewenste belangenverstrengeling zorgt de betrokken bestuurder of toezichthouder ervoor dat deze belangenverstrengeling zo snel mogelijk wordt opgeheven. De raad van toezicht ziet hierop toe en neemt maatregelen wanneer de betrokken bestuurder of toezichthouder hierin nalatig is.
- Als er sprake is van tegenstrijdige belangen neemt de betrokken bestuurder of toezichthouder niet deel aan de voorbereiding, beraadslaging, besluitvorming en uitvoering van deze zaken.
- Besluiten tot het aangaan van transacties of relaties waarbij tegenstrijdige belangen van bestuurders of toezichthouders (kunnen) spelen, behoeven vooraf goedkeuring door de raad van toezicht. De raad van toezicht legt deze besluiten schriftelijk en met een motivering vast en rapporteert hierover in het jaarverslag.
- Alle bestuurders en toezichthouders voldoen aan de ANBI-integriteitseisen. Dit wil zeggen dat hij/zij niet veroordeeld mag zijn voor een misdrijf.

Bestuurder/toezichthouder verklaart hierbij alle verlangde gegevens te hebben verstrekt aan de Natuur en Milieufederaties en geen inlichtingen of gegevens te hebben achtergehouden of verzwegen die hij redelijkerwijze had behoren te verstrekken en waarvan bestuurder/toezichthouder wist of redelijkerwijze had moeten begrijpen dat zij voor de Natuur en Milieufederaties zo wezenlijk zijn dat indien die verzwegen feiten of gegevens bekend waren geweest bij de Natuur en Milieufederaties, geen benoeming tot bestuurder/toezichthouder zou hebben plaatsgevonden

Bijlage 2

Samenstelling raad van toezicht en rooster van aftreden

Eind 2025 bestond de Raad van Toezicht uit de volgende leden:

	Status ultimo 2025	In functie	Einde lopende termijn
Han de Wit	Overleden dd 17-07-2025	1-1-19	niet van toepassing
Antoon Kanis	Afgetreden dd 12-11-2025	2-4-24	niet van toepassing
Gertjan Endedijk	Voorzitter Raad van Toezicht (plv)	28-5-24	2028, niet hernoembaar
Aline te Linde	Lid Raad van Toezicht	2-4-24	2026, hernoembaar
Brecht Janssen	Lid Raad van Toezicht	2-4-24	2026, hernoembaar
Emmy Lammens	Lid Raad van Toezicht	2-4-24	2028, hernoembaar

Voor Raad van Toezichtleden geldt een zittingstermijn van maximaal 4 jaar met een mogelijkheid om één keer hernoemd te worden. Aangezien 5 leden in het voorjaar van 2024 zijn aangetreden, is met een deel van hen een kortere eerste termijn afgesproken, opdat de opvolging te zijner tijd 'dakpansgewijs' zal verlopen en de continuïteit is gewaarborgd.

Antoon Kanis is in november, na zijn installatie als lid van de Eerste Kamer, afgetreden als lid van de Raad van Toezicht.

Samenstelling commissies

Eind 2025 bestond de auditcommissie uit Emmy Lammens (voorzitter), Aline te Linde en een vacature.

De remuneratiecommissie bestond uit Brecht Janssen, Gertjan Endedijk en een vacature.

Bijlage 3

Hoofd- en nevenfuncties directeur- bestuurder en raad van toezicht

Directeur-bestuurder

Annie van de Pas	Directeur-bestuurder Natuur en Milieufederaties
	Voorzitter en lid dagelijks bestuur Groene11
	Bestuurslid Goede Doelen Platform

Leden raad van toezicht

Emmy Lammens	Chief Financial & Risk Officer (CFRO) bij Amdax
	Lid Raad van Toezicht Natuur en Milieufederaties
	Lid Raad van Toezicht (voorzitter audit commissie) Stichting Koninklijke Defensiemusea
	Commissaris Horizon Flevoland
	Eigenaar Lammens Management en Advies BV
Aline te Linde	Strategy and Transformation Advisor bij Tennenet.
	Lid Raad van Toezicht Natuur en Milieufederaties
	Lid Raad van Advies Natuur en Milieufederatie Utrecht
Brecht Janssen	Hoofd Strategie en Communicatie bij Nidos
	Lid Raad van Toezicht Natuur en Milieufederaties
	Bestuurslid landelijk bestuur D66
Gertjan Endedijk	Lid Raad van Toezicht Natuur en Milieufederaties
	Bestuurslid Certificeringsorganisatie Bibliotheekwerk, Cultuur en Taal
	Bestuurslid wijkenergiemaatschappij Thermo Bello Culemborg
	Voorzitter stadsboerderij Caetshage Culemborg
	Bestuurslid Vereniging van Herenboerderijen
	Bestuurslid Vocaal Ensemble Marcantus

Jaarrekening 2025

de natuur en
milieufederaties

Hoofdstuk 7

Jaarrekening 2025

7.1 Balans per 31 december 2025

(Na verwerking resultaatbestemming)

		31 december 2025	31 december 2024
ACTIVA	Ref.	€	€
Kortlopende vorderingen en overlopende activa	1	554.560	723.171
Liquide middelen	2	3.526.715	2.893.011
Totaal activa		4.081.275	3.616.182
PASSIVA			
Reserves en fondsen			
Reserves:			
Continuïteitsreserve	3	450.000	400.000
Bestemmingsreserve	4	50.000	50.000
Overige reserve	5	54.105	90.124
		554.105	540.124
Kortlopende schulden	6	3.527.170	3.076.058
Totaal passiva		4.081.275	3.616.182

7.2 Staat van baten en lasten over 2025

		werkelijk 2025	begroting 2025	werkelijk 2024
BATEN	Ref.		€	€
Baten van particulieren	7	10.928	-	4.004
Baten van bedrijven		-	110.000	-
Baten van loterijorganisaties	8	3.344.120	3.320.963	3.352.943
Baten van subsidies van overheden	9	2.252.013	2.568.356	2.288.524
Baten van verbonden organisaties	10	1.968	-	1.060
Baten van andere organisaties zonder winststreven	11	306.055	375.000	125.286
Som van de geworven baten		5.915.084	6.374.319	5.771.817
Baten voor de tegenprestatie voor de levering van diensten	12	-	-	25
Som der baten		5.915.084	6.374.319	5.771.842
LASTEN				
Besteed aan doelstellingen:				
Positionering en professionalisering	13	312.677	286.349	241.129
Klimaat en Energie	14	2.384.220	2.685.822	2.616.232
Biodiversiteit	15	1.061.874	1.367.349	931.641
Circulaire Samenleving	16	112.135	197.075	136.195
Bijdragen aan milieucentra	17	70.200	70.200	140.400
Bijdragen aan natuur- en milieufederaties	18	1.646.769	1.416.000	1.416.000
		5.587.875	6.022.795	5.481.596
Wervingskosten	19	67.785	67.967	-
Kosten beheer en administratie	20	271.880	285.557	239.075
Som der lasten		5.927.540	6.376.319	5.720.671
Saldo financiële baten en lasten	21	26.437	2.000	2.963
Resultaat		13.981	-	54.134
Resultaat bestemming				
Toevoeging/onttrekking aan:				
Continuïteitsreserve		50.000	-	-
Bestemmingsreserve		-	-	50.000
Overige reserve		36.019-	-	4.134
		13.981	-	54.134

7.3 Kasstroomoverzicht 2025

	2025	2024
	€	€
Resultaat	13.981	54.134
Afschrijvingen	-	-
Mutatie bestemmingsreserve (buiten resultaatsbestemming)	-	-
Verandering in werkkapitaal:		
Mutatie vorderingen	168.611	16.380-
Stelselwijziging vorderingen	-	-
Mutatie kortlopende schulden	451.112	387.865-
Kasstroom uit operationele activiteiten	633.704	350.111-
Stand liquide middelen per 31 dec	3.526.715	2.893.011
Stand liquide middelen per 1 jan	2.893.011	3.243.122
	633.704	350.111-

Dit kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode

7.4 Grondslagen van waardering en resultaatbepaling

Algemeen

Stichting De Natuur en Milieufederaties is gevestigd te Utrecht, Arthur van Schendelstraat 600, 3511 MJ.

De stichting heeft ten doel:

- het versterken van het werk en de positie van de provinciale milieufederaties, hetgeen vorm krijgt middels samenwerking, het uitvoeren van gezamenlijke programma's en projecten, het uitwisselen van informatie en kennis, gezamenlijke belangenbehartiging en acquisitie;
- het verkrijgen en beheren van gelden om daarmee de activiteiten van de provinciale milieufederaties financieel te ondersteunen ten behoeve van het behartigen van de belangen van natuur, milieu en landschap.
- en voorts al hetgeen met één en ander rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, alles in de meest ruime zin van het woord.

De stichting beoogt werkzaam te zijn als algemeen nut beogende instelling in de zin van artikel 5b van de Algemene wet inzake rijksbelastingen.

De stichting heeft geen winstoogmerk. De methoden ter verkrijging van middelen voor het bereiken van de doelstelling moeten efficiënt, effectief en behoorlijk zijn.

Inrichting jaarrekening

De jaarrekening is ingericht conform de Richtlijn Fondsenwervende Organisaties (RJ 650).

Grondslagen voor waardering

Vaste activa

De vaste activa worden gewaardeerd tegen aanschafprijs onder aftrek van een lineaire afschrijving.

Overige activa en passiva

Overige activa en passiva worden gewaardeerd op nominale waarde.

Grondslagen van resultaatbepaling

Het resultaat wordt bepaald als verschil tussen de baten beschikbaar voor doelstelling en de bestedingen over het jaar.

De baten worden verantwoord in het jaar waar deze betrekking op hebben.

Voorzover de baten gebruikt worden voor de (mede)financiering van projecten worden zij verantwoord in de verslagperiode waarin de projectkosten worden gemaakt. Niet bestede projectgelden worden op de balans geactiveerd als nog te besteden projectgelden.

De kosten worden toegerekend aan de verslagperiode waarop zij betrekking hebben.

7.5 Toelichting op de balans per 31 december 2025

	31 december 2025	31 december 2024
ACTIVA	€	€
1. Kortlopende vorderingen en overlopende activa		
Debiteuren	6.794	11.981
Nog te ontvangen bedragen (1)	46.209	419.679
Vooruit betaalde bedragen federaties (2)	475.394	243.798
Overige vooruitbetaalde bedragen	26.163	47.713
	554.560	723.171

(1) Van de post “nog te ontvangen bedragen” heeft € 29.100 betrekking op diverse nog te ontvangen subsidies ten behoeve van projecten.

(2) Ten behoeve van de uitvoering van projecten worden er aan de federaties voorschotten betaald. Het saldo betreft hier het totaal van de saldi van de federaties waarbij er per balansdatum sprake is van een debet saldo.

2. Liquide middelen		
Zakelijke rekeningen	406.537	187.556
Zakelijke spaarrekeningen	3.120.178	2.705.455
	3.526.715	2.893.011

De liquide middelen zijn direct opeisbaar voor een bedrag van € 1.377.715. Het overige deel ad € 2.149.000 betreft spaardepositio's en zijn binnen een jaar na balansdatum opeisbaar.

(Vervolg Toelichting op de balans per 31 december 2025)

Reserves

De reserves van de stichting bestaan uit een continuïteitsreserve, mogelijke bestemmingsreserves en een overige reserve. De stichting streeft naar het aanhouden van een zo klein mogelijk eigen vermogen, rekening houdend met onderstaande doelstellingen. Over de hoogte van de bestemmingsreserves besluit het bestuur. Als, na bepaling van de bestemmingsreserves, de continuïteitsreserve het gewenste niveau heeft bereikt wordt een eventueel resterend positief resultaat toegevoegd aan de overige reserve. Deze overige reserve wordt in het daaropvolgende jaar bestemd, zodat het eigen vermogen zoveel mogelijk beperkt blijft tot een continuïteitsreserve om de continuïteit te waarborgen. De zorg voor continuïteit is te onderscheiden in:

- a. Waarborgen dat de kosten van de werkorganisatie voor minstens vier maanden gedragen kunnen worden bij (deels) wegvallende financiering.
- b. Opvangen van onvoorziene uitgaven.
- c. Opvangen van tegenvallers bij projecten (overschrijding van projectbegrotingen is uiteraard geen beleid).

Gestreefd wordt naar een continuïteitsreserve ter grootte van € 450.000

De bestemmingsreserve projecten is bestemd om aflopende financiering op projecten te kunnen opvangen om projecten op die manier goed te kunnen afhechten. Deze bestemmingsreserve bedraagt maximaal € 150.000.

De mutaties in de reserves kunnen als volgt worden toegelicht:

	31 december 2025	31 december 2024
PASSIVA	€	€
3. Continuïteitsreserve		
Stand per 1 januari	400.000	400.000
Mutatie boekjaar (n.a.v. resultaatverdeling)	50.000	-
Stand per 31 december	450.000	400.000
4. Bestemmingsreserve		
Stand per 1 januari	50.000	-
Mutatie boekjaar (n.a.v. resultaatverdeling)	-	50.000
Stand per 31 december	50.000	50.000
5. Overige reserve		
Stand per 1 januari	90.124	85.990
Mutatie boekjaar (n.a.v. resultaatverdeling)	36.019-	4.134
Stand per 31 december	54.105	90.124

(Vervolg Toelichting op de balans per 31 december 2025)

	31 december 2025	31 december 2024
PASSIVA	€	€
6. Kortlopende schulden		
Crediteuren (1)	95.428	363.077
Belastingen en premies sociale verzekering	21.308	30.460
Reservering vakantiegeld	31.554	23.894
Pensioenpremies	21.328	20.000
Te betalen omzetbelasting	2.100	-
Nog te besteden gelden Nationale Postcode Loterij projecten (2)	3.089.201	1.549.427
Nog te besteden projectgelden uit jaarlijkse bijdrage van de Nationale Postcode Loterij	8.687	32.581
Nog te besteden projectgelden overig (3)	190.361	843.567
Openstaande bedragen federaties (4)	7.292	154.989
Verplichting verlofdagen	12.105	17.237
Overige nog te betalen bedragen	47.806	40.826
	3.527.170	3.076.058

(1) Van het openstaande bedrag aan Crediteuren betreft € 23.611 diverse posten aan de federaties.

(2) Het betreft hier een bedrag van € 2.166.999 voor het project Licht Uit Nacht Aan, € 808.415 voor het project Boer&Buur met Natuur en € 113.787 voor het vervolgproject Energietuinen.

(3) De hier vermelde bedragen betreffen ontvangen gelden in 2025 of eerder ten behoeve van projecten waarvan de besteding in 2026 of later plaatsvindt.

(4) Het saldo betreft hier het totaal van de saldi van de federaties waarbij er per balansdatum sprake is van een credit saldo. De verplichting tot betaling, ten behoeve van de uitvoering van projecten, aan deze federaties overtreft de betaalde voorschotten.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

De Natuur en Milieufederaties heeft een huurovereenkomst met de Natuur en Milieufederatie Utrecht (NMU) waarbij jaarlijks de huurperiode met een jaar verlengd kan worden. De NMU berekent de huurlasten door o.b.v. de verhouding van de personele bezetting. Voor 2026 wordt uitgegaan van een bedrag van € 42.000.

7.6 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2025

	werkelijk 2025	begroot 2025	werkelijk 2024
	€	€	€
7. Baten particulieren			
Donaties en giften	10.928	-	4004
	10.928	-	4.004
8. Baten van Loterijorganisaties			
Baten Nationale Postcode Loterij:			
Jaarlijkse bijdrage	2.500.000	2.250.000	2.250.000
NPL gelden uit nog te besteden projectgelden	23.895	16.038	15.057
Bijdrage voor project Energietuinen	70.044	83.625	303.083
Bijdrage voor project Plan Boom	9.676	-	201.777
Bijdrage voor project Boer&Buur met Natuur	512.404	536.200	477.726
Bijdrage voor project Licht Uit Nacht Aan	193.001	400.000	-
Bijdrage voor stedelijke milieucentra	35.100	35.100	105.300
	3.344.120	3.320.963	3.352.943

Tussen de Nationale Postcode Loterij en Stichting De Natuur en Milieufederaties is een overeenkomst gesloten, welke loopt tot en met 31 december 2025, waarin bepaald is dat Stichting De Natuur en Milieufederaties als beneficiënt zal delen in de opbrengst van de loterij. Deze baten lopen tot en met het boekjaar 2026. Inmiddels is een opvolgende overeenkomst getekend, die loopt tot en met 31 december 2030. Per boekjaar 2025 is de bijdrage verhoogd van € 2.250.000 naar € 2.500.000 per jaar.

Naast de reguliere bijdrage van de Nationale Postcode Loterij, op grond van de overeenkomst, wordt deze post aangevuld met baten uit voorgaande jaren als dekking van de kosten die in het boekjaar zijn gemaakt voor de verschillende samenwerkingsprojecten en verminderd met het deel van de bijdrage die in een volgend jaar als dekking wordt verantwoord. Dit op grond van systematiek dat een bijdrage volledig wordt opgenomen in het jaar van toekenning waarbij voor het niet bestede deel een post wordt opgenomen onder de noemer 'nog te besteden projectgelden' die onder de kortlopende schulden wordt verantwoord. In 2025 bedroeg de mutatie € 23.895.

Voor het project Energietuinen heeft de Nationale Postcode Loterij een bedrag beschikbaar gesteld van € 1.650.000. In 2025 is € 70.044 besteed aan het vervolgproject Energietuinen.

Voor het project Plan Boom heeft de Nationale Postcode Loterij een bedrag beschikbaar gesteld van € 2.250.000. In 2025 is hiervan € 9.676 besteed waarmee het project is afgerond.

Voor het project Boer&Buur met Natuur heeft de Nationale Postcode Loterij een bedrag beschikbaar gesteld van € 2.000.000. In 2025 is hiervan € 512.404 besteed.

Voor het project Licht Uit Nacht Aan heeft de Nationale Postcode Loterij een bedrag beschikbaar gesteld van € 2.360.000. In 2025 is hiervan € 193.001 besteed.

Voor de stedelijke milieucentra heeft de Nationale Postcode Loterij een bedrag beschikbaar gesteld van € 140.400. Hiervan is in 2025 € 35.100 besteed waarmee het gehele budget besteed is.

(Vervolg toelichting op de staat van baten en lasten over 2025)

	werkelijk 2025	begroot 2025	werkelijk 2024
	€	€	€
9. Baten van subsidies van overheden			
Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	1.835.509	1.953.000	-
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	241.968	210.181	129.725
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland	164.937	159.800	126.063
Ministerie van Klimaat en Groene Groei	9.599	4.000	128.370
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties	-	-	1.904.366
Niet gespecificeerd	-	241.375	-
	2.252.013	2.568.356	2.288.524

Het vermelde bedrag van het ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening betreft subsidie voor het Programma Participatiecoalitie. Penvoerder van dit project is de stichting HIER klimaatbureau. Deze gelden zijn door de 12 provinciale organisaties en de koepel gebruikt om ondersteuningsprogramma's te bieden in het kader van het Klimaatakkoord op de terreinen van regionale energie strategieën en aardgasvrije wijken. Voor 2024 werd deze subsidie vertrekt door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Door het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat is vanuit het groeifonds voor het project NL2120 subsidie toegekend voor een periode van 10 jaar tot en met 2033. Voor de periode tot en met 2028 bedraagt de toekenning € 1.092.328. Het bedrag voor de periode na 2028 wordt definitief toegekend na evaluatie. In 2025 is € 241.968 besteed.

Door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland is een subsidie toegekend voor het project "Natuurinclusief beleid voor wind- en zonneparken op land" van € 291.000. Hiervan is in 2025 € 164.937 besteed.

	werkelijk 2025	begroot 2025	werkelijk 2024
	€	€	€
10. Baten verbonden organisaties			
Friese Milieu Federatie	1163	-	1.060
Brabantse Milieufederatie	805	-	-
	1.968	-	1.060

De bijdrage van de Friese Milieu Federatie betreft cofinanciering voor het project NL2120.

11. Baten van andere organisaties zonder winststreven			
Gieskes-Strijbis Fonds	118.886	175.000	16.981
Vogelbescherming Nederland	101.966	45.000	66.175
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	49.990	-	-
Wereld Natuur Fonds	25.213	-	7.130
Het Cultuurfonds	-	-	20.000
Rijkswaterstaat	-	-	15.000
niet gespecificeerd	10.000	155.000	-
	306.055	375.000	125.286

Voor het project Netwerk Groene Boeren heeft het Gieskes-Stijbis Fonds een bijdrage toegezegd van € 555.000. Hiervan is in 2025 € 118.886 besteed.

Ten behoeve van het project “Groene Bondgenoten” wordt een bijdrage van de Vogelbescherming Nederland ontvangen.

Voor het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat is de opdracht “Pilot Heel Nederland Deelt” uitgevoerd.

Het Wereld Natuur Fonds heeft gelden beschikbaar gesteld ten behoeve van de projecten “Ambassadeurs Klimaatbuffers” en “Natuurkracht” welke zijn ingebed in het project NL2120.

12. Baten als tegenprestatie voor de levering van diensten			
Verkoop boompakketten Plan Boom	-	-	25
	-	25	735

21. Saldo financiële baten en lasten			
Ontvangen rente	27.704	3.000	3.481
Betaalde rente	3-	-	-
Bankkosten	1.264-	1.000-	518-
	26.437	2.000	2.963

7.7 Verantwoording WNT en Regeling beloning directeuren van goede doelenorganisaties

Verantwoording WNT

De WNT is van toepassing op de Natuur en Milieufederaties. Het voor de Natuur en Milieufederaties toepasselijke bezoldigingsmaximum is in 2025 € 246.000,-, dit betreft het algemene WNT-maximum.

1. Bezoldiging topfunctionarissen

Leidinggevende topfunctionarissen met dienstbetrekking en leidinggevende topfunctionarissen zonder dienstbetrekking vanaf de 13^e maand van de functievervulling

1a. Leidinggevende topfunctionarissen met dienstbetrekking en leidinggevende topfunctionarissen zonder dienstbetrekking vanaf de 13^e maand van de functievervulling inclusief degenen die op grond van hun voormalige functie nog 4 jaar als topfunctionaris worden aangemerkt.

	2025	2024
	€	€
Functiegegevens	Directeur-bestuurder J. van de Pas	Directeur-bestuurder J. van de Pas
Aanvang en eindfunctievervulling	01/01 t/m 31/12	01/01 t/m 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	0,947	0,947
Dienstbetrekking?	Ja	Ja
Bezoldiging		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	107.006	95.025
Beloningen betaalbaar op termijn	16.759	14.744
Subtotaal	123.765	109.769
Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	246.000	233.000
-/- Onverschuldigd betaald en nog niet terugontvangen bedrag	N.v.t.	N.v.t.
Bezoldiging	123.765	109.769
Het bedrag van de overschrijding en de reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	N.v.t.	N.v.t.
Toelichting op de vordering wegens onverschuldigde betaling	N.v.t.	N.v.t.

1d. Topfunctionarissen met een totale bezoldiging van € 2.100 of minder

Topfunctionarissen inclusief degenen die op grond van hun voormalige functie nog 4 jaar als topfunctionaris worden aangemerkt met een totale bezoldiging van € 2.100 of minder

Gegevens 2025	
Naam Topfunctionaris	functie
J.C.M. de Wit	Lid Raad van Toezicht
A.H. te Linde	Lid Raad van Toezicht
A. Kanis	Lid Raad van Toezicht
B.E. Janssen	Lid Raad van Toezicht
E.M. Lammens	Lid Raad van Toezicht
G.J. Endedijk	Lid Raad van Toezicht

Gegevens 2024	
Naam Topfunctionaris	functie
S.G.M. van der Pijl	Lid Raad van Toezicht
F. Perez-Salgado	Lid Raad van Toezicht
J.C.M. de Wit	Lid Raad van Toezicht
A.H. te Linde	Lid Raad van Toezicht
A. Kanis	Lid Raad van Toezicht
B.E. Janssen	Lid Raad van Toezicht
E.M. Lammens	Lid Raad van Toezicht
G.J. Endedijk	Lid Raad van Toezicht

De overige tabellen 1b, 1c, 1e, 1f, 1g, 2 en 3 van het voorgeschreven Verantwoordingsmodel WNT 2025 zijn niet van toepassing.

Verantwoording Regeling beloning directeuren van goede doelenorganisaties

Bezoldiging directie J. van de Pas

De Raad van Toezicht heeft het bezoldigingsbeleid, de hoogte van de directiebeloning en de hoogte van andere bezoldigingscomponenten vastgesteld. Het beleid wordt periodiek geactualiseerd.

Bij de bepaling van het bezoldigingsbeleid en de vaststelling van de beloning volgt De Natuur en Milieufederaties de Regeling beloning directeuren van goede doelenorganisaties (zie www.goededoelennederland.nl).

De regeling geeft aan de hand van zwaartecriteria een maximumnorm voor het jaarinkomen. De weging van de situatie bij de Natuur en Milieufederatie vond plaats door de Raad van Toezicht. Dit leidde tot een zgn. BSD-score van 380 punten met een maximaal jaarinkomen van € 129.292 (1 fte, 12 maanden, functiegroep G) en van € 122.487 voor 0,95 fte.

De voor de toetsing, aan de geldende maxima, relevante werkelijke jaarinkomen van de directie bedroeg in 2025: € 107.006,- Deze beloning bleef binnen de geldende maxima.

Het jaarinkomen, de belaste vergoedingen/bijtellingsen, de werkgeversbijdrage pensioen en overige beloningen op termijn bleven voor J. van de Pas met een bedrag van € 123,766,- binnen het in de regeling opgenomen maximum bedrag van € 159.233,- De belaste vergoedingen/bijtellingsen, de werkgeversbijdrage pensioen en de overige beloningen op termijn stonden bovendien in een redelijke verhouding tot het jaarinkomen.

De Natuur en Milieufederaties volgt bij haar beloningsbeleid de CAO Bos en Natuur, ondernemingsdeel De Landschappen.

Buren in Soest doen mee aan het pilotproject Warm door water.

Bezoldiging directie	
Naam	J. van de Pas
Functie	Directeur-bestuurder

	2025
	€
Naam	J. van de Pas
Functie	Directeur-bestuurder
Duur dienstverband	onbepaald
uren	36
parttime percentage	95%
periode	1/1-31/12

Bezoldiging	
Loon/salaris	99.572
Vakantiegeld	7.434
Eindejaarsuitkering	-
Belastbare onkostenvergoedingen	-
Variabel jaarinkomen	-
Totaal jaarinkomen	107.006
Belastbare vergoedingen / bijtellingen	-
Pensioenlasten (werkgeversdeel)	16.759
Overige beloningen op termijn	-
Uitkeringen beëindiging dienstverband	-
Totaal overige lasten en vergoedingen	16.759
Totaal bezoldiging 2025	123.765

	Bezoldiging 2024
Periode: 1-1-2024 / 31-12-2024	-
Omvang dienstverband in fte: 0,95	-
Totaal bezoldiging 2024	109.769

Er zijn aan de directie geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt.

Bezoldiging Raad van Toezicht

De Raad van Toezicht ontvangt voor haar inzet geen bezoldiging.

7.8 Specificatie en verdeling kosten naar bestemming

	Doelstelling					
	13 Positionering en Professionalisering	14 Klimaat en Energie	15 Biodiversiteit	16 Circulaire Samenleving	17 Bijdragen milieucentra	
Bijdrage aan milieucentra	-	-	-	-	70.200	
Bijdrage aan natuur- en milieufederaties	-	-	-	-	-	
Personeelskosten	187.049	321.750	292.068	53.427	-	
Huisvestingskosten	7.231	12.439	11.291	2.065	-	
Bureaunkosten	3.355	5.772	5.239	958	-	
Accountantskosten	-	-	-	-	-	
Overige organisatiekosten	-	-	-	-	-	
Kosten rvt en Federatieraad	-	-	-	-	-	
Samenwerking natuur- en milieufederaties	76.411	1.121	1.054	514	-	
Communicatiekosten	19.112	-	-	-	-	
Overige samenwerkingskosten	19.518	6.055	5.496	1.005	-	
Materiële projectkosten	-	2.037.084	746.725	54.164	-	
	312.677	2.384.220	1.061.874	112.135	70.200	

18 Bijdragen milieufederaties	19 Wervingskosten	20 Beheer en administratie	Totaal 2025	begroting 2025	werkelijk 2024
-	-	-	70.200	70.200	140.400
1.646.769	-	-	1.646.769	1.416.000	1.416.000
-	19.752	205.290	1.079.336	960.000	892.926
-	764	7.936	41.727	35.000	38.608
-	354	3.683	19.362	20.000	18.300
-	-	14.008	14.008	13.000	13.100
-	-	2.652	2.652	3.500	3.267
-	-	33.984	33.984	22.000	13.497
-	46.544	464	126.107	80.000	74.194
-	-	-	19.112	28.000	20.967
-	372	3.863	36.310	74.163	24.008
-	-	-	2.837.973	3.654.456	3.065.404
1.646.769	67.785	271.880	5.927.540	6.376.319	5.720.671

Specificatie materiële projectkosten:

Deze bedragen zijn inclusief de personele inzet van de provinciale natuur- en milieufederaties.

	werkelijk 2025	werkelijk 2024
	€	€
Doelstelling Klimaat en Energie		
Participatiecoalitie	1.835.509	1.904.366
NL2120 1)	268.345	137.114
NP RES natuurinclusief	164.937	126.064
Programma Klimaat en Energie	108.543	84.669
Energietuinen	70.044	323.083
Loket Energie en Natuur	9.650	22.250
NIEWHOL	-	106.120
Ambassadeurs Klimaatbuffers	-	800
af: inzet koepel NMF (i.v.m. dubbeltelling)	419.944-	417.483-
	2.037.084	2.286.983

Doelstelling Biodiversiteit		
Boer&Buur met Natuur	522.404	477.726
Licht Uit Nacht Aan	193.001	-
Netwerk Groene Boeren	118.885	16.981
Groene Bondgenoten	101.966	66.175
Programma Biodiversiteit	83.580	84.908
Nacht van de Nacht	29.415	78.267
Plan Boom	9.676	202.762
af: inzet koepel NMF (i.v.m. dubbeltelling)	312.202-	213.545-
	746.725	713.274

Doelstelling Circulaire Samenleving		
Programma Circulaire Samenleving	66.494	70.047
Pilot Heel Nederland Deelt	49.990	-
Lokale Circularie ambtelijke netwerken	-	15.000
af: inzet koepel NMF (i.v.m. dubbeltelling)	62.320-	19.900-
	54.164	65.147

1) De totale kosten van het project NL2120 bedroegen in 2025 € 302.185. Het deel dat door federaties is uitgevoerd en ook via federaties is gefinancierd is niet in deze jaarrekening opgenomen. Het project Natuurkracht maakt onderdeel uit van NL2120.

De uitgaven van de Stichting zijn te verdelen over zes categorieën doelstellingen, namelijk:

- Positionering en professionalisering
- Klimaat en Energie
- Biodiversiteit
- Circulaire Samenleving
- Bijdragen aan milieucentra
- Bijdragen aan natuur- en milieufederaties

De toerekening van de uitvoeringskosten aan de doelstellingen vindt plaats op basis van werkelijk gemaakte kosten. De personele kosten worden toegerekend aan de doelstellingen op basis van de urenregistratie. Ook de verdeling van de huisvestingskosten en bureaunkosten zijn daaraan gerelateerd.

Het financiële resultaat van 2025 komt uit op € 13.981 positief. Begroot was een resultaat van € 0. De projecten worden in principe budgetneutraal uitgevoerd. Een groter of kleiner volume heeft daardoor niet direct invloed op het resultaat. Een enkele keer kan het voorkomen dat een project een resultaat heeft.

In paragraaf 3.4 van het jaarverslag staat de structuur van de organisatie beschreven. In 2025 had de stichting gemiddeld 9,5 fte personeel in dienst. Daarnaast zijn er functionarissen ingehuurd t.b.v. het uitvoeren van bepaalde taken.

Besteding aan de doelstelling

	2025	2024
Doelbestedingspercentage van de baten		
Bestedingen aan de doelstellingen	5.587.875	5.481.596
Som der baten	5.915.084	5.770.782
Som der lasten	5.927.540	5.720.671
Bestedingen aan de doelstellingen / som der baten:	94,5%	95,0%
Bestedingen aan de doelstellingen / som der lasten:	94,3%	95,8%
Fondsenwervingspercentage		
Kosten eigen fondsenwerving / baten eigen fondsenwerving:*	2,0%	0,0%
Percentage beheer en administratie		
Kosten beheer en administratie	271.880	239.075
Som der lasten	5.927.540	5.720.671
Kosten beheer en administratie / som der lasten:	4,6%	4,2%

1) Tot en met 2024 deed de Stichting De Natuur en Milieufederaties geen beroep op de publieke offervaardigheid. Vanaf boekjaar 2025 worden er wel kosten toegerekend aan de post "kosten werving" conform RJ 650. De stichting heeft hiervoor nog geen procentuele doelstelling geformuleerd. Wel volgt vanuit de meerjarenstrategie dat er de komende jaren een grotere investering gedaan zal worden in fondsenwerving ten einde de diversificatie in financiering van de stichting te vergroten.

Hoofdstuk 8

Overige gegevens

8.1 Vaststelling en goedkeuring jaarrekening

De jaarrekening 2025 is door het bestuur vastgesteld en door de Raad van Toezicht goedgekeurd op 23 juni 2026.

8.2 Statutaire bepaling resultaatbestemming

In de statuten van de stichting zijn geen bepalingen opgenomen omtrent de bestemming van het resultaat.

8.3 Resultaatbestemming

Het bestuur stelt de resultaatbestemming vast overeenkomstig de resultaatverdeling zoals opgenomen in de staat van baten en lasten.

8.4 Gebeurtenissen na balansdatum

Er hebben zich na balansdatum geen gebeurtenissen voorgedaan die hier vermeld dienen te worden.

8.5 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Deel 1/3

De Jong
Accountancy & Financieel Management

IBAN Nr. NL33 INGB 0660 3535 04
BTW NL 8095.05.691.B01
KvK Noord Nederland 01091151

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: de raad van toezicht en het bestuur van
Stichting De Natuur en Milieufederaties te Utrecht

A. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2025

Ons oordeel
Wij hebben de jaarrekening 2025 van Stichting De Natuur en Milieufederaties te Utrecht gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting De Natuur en Milieufederaties per 31 december 2025 en van het resultaat over 2025 in overeenstemming met de Richtlijn voor de jaarverslaggeving 650 'Fondsenwervende organisaties' en de bepalingen van en krachtens de Wet normering topinkomens (WNT).

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2025;
2. de staat van baten en lasten over 2025; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel
Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden en de Regeling Controleprotocol WNT 2025 vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting De Natuur en Milieufederaties zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

B. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag;
- overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de controle of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag, in overeenstemming met RJ 650 'Fondsenwervende organisaties'.

Burgemeester Wuiteweg 58
9203 KM Drachten
T: 0512 - 586 898

F: 0512 - 586 890
E: info@dejongafm.nl
I: www.dejongafm.nl

Persoonlijke Professionals met Passie

C. Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het Bestuur en de Raad van Toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met de in Nederland geldende RJ 650 'Fondsenwervende organisaties' en de bepalingen van en krachtens de WNT. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de onderneming in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening. De Raad van Toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, de Regeling Controleprotocol WNT 2025, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;

- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een onderneming haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de met governance belaste personen onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Drachten, 23 juni 2026
De Jong AFM B.V.

Origineel getekend J.D. de Jong AA

**de natuur en
milieufederaties**

Samen voor mooie en
duurzame provincies

